

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΑ' 31 ΙΑ'
ΝΟΥΑΡΙΟΥ 1911

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ο Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Σκιάθον. Ἀλλὰ καὶ ὅσον καιρὸν ἔζησεν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν ὅτι ἔζησεν εἰς τὴν «πατρίδα». Δὲν εἶχεν ἀλλάξῃ σχεδὸν καμμίαν ἀπὸ τὰς ἀφελεῖς συνηθείας του καὶ προπάντων δὲν εἶχεν ἀλλάξῃ τὴν διάθεσίν του. Ἐφοροῦσε πτωχικὰ καὶ παρημελημένα ρούχα, — εἶνε γνωστὸν τὸ ἀνέκδοτόν του μετὰ τὸν Συγγρόν, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξέλαβε κάποτε διὰ ζητιᾶνον, — κατοικοῦσεν εἰς γραφικὰ πτωχόσπιτα, ἐκκλησιάζετο εἰς ἀποκέντρους ρομαντικούς ναῖσκους, ὅπου ἐξετέλει καὶ χρῆσι ψάλτου, συναναστρέφετο κατὰ προτίμησιν ταπεινοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, ἔτρωγε μαζί των εἰς μαγέρικα ἢ ταβέρνας, καὶ ἐκρατοῦσε πιστῶς ὅλας τὰς νησιείας τοῦ χρόνου. Ἦτο καὶ μέσα εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὁ ἐπαρχιώτης, ὁ νησιώτης, ὁ λαϊκός, ὁ ἀπλοῦς, ὁ ἀπέριτος καὶ ἀνεπιτήδευτος. Ἡ ταπεινὴ του ζωὴ, ἡ ἀσυνήθης καὶ διὰ πτωχὸν ἀκόμη ἀνθρωπὸν τῶν γραμμάτων, δὲν εἶχεν αἴτιον τὴν πτωχείαν του ὅσον τὴν δρεξίν του. Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ προσέξῃ ἰδιαίτερος εἰς αὐτὴν τὴν λεπτομέρειαν. Διότι εἶνε ἐκ τῶν κυριωτέρων καὶ θὰ μᾶς ὀδηγήσων εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ μεγαλείου του. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παπαδιαμάντης, ἐργαζόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας, — ὡς μεταφραστὴς κυρίως ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ εἰς ἐφημερίδας, — ἐκέρδιζεν ἀρκετὰ, ὥστε νὰ ζῆ, ἂν ἤθελεν, ἀνθρωπινώτερα. Καὶ ἂν ἐβλεπε πραγματικῶς ἀνθρωπισμὸν εἰς τὰ ἤψηλά γυαλιστερά φωνάκια καὶ τὰ λοιπὰ «φράγματα» καὶ ἐφοροῦσαν ἀνάδελφοί του ὅχι βέβαια πλουσιώτεροι, ἂν ἐβλεπε πρόοδον καὶ βελτίωσιν εἰς ἓνα φαντακτερότερον τρόπον ζωῆς, καὶ ἐπεδίωκαν μετὰ κάθε θυσίαν οἱ ἄλλοι, ἔννοια σας καὶ θὰ εἶχεν ὅλην τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἐπιδιώξῃ καὶ αὐτός.

Δὲν τὸ ἔκαμεν ὁμως ποτέ. Οὔτε εἰς τὴν νεότητά του, ὅταν, διὰ κάμποσα τουλάχιστον χρόνια, θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξασφαλίῃ μίαν «κεκτημένην ταχύτητα». Ἐμείνε πάντοτε ὁ ἴδιος. Ὁ Παπαδιαμάντης ὁ Σκιαθίτης, Σκιαθίτης καὶ μέσα εἰς τὰς Ἀθήνας, προτιμῶν ἂν ὅλα ἤμποροῦσε νὰ τῷ προσφέρει μίαν πρωτεύουσαν, τόσον γρήγορα πολιτισσομένη, ἐξευρωπαϊζομένη, ἐκεῖνα καὶ τῷ ὑπενδύμιζαν περισσότερον τὴν ἀγαπημένην του μικρὰν πατρίδα. Ἐζησε μετὰ τὸ ὄνειρόν της, μετὰ τὴν γαλανόλευκην ὀπτασίαν της, καὶ ἔμεινε πιστός εἰς ὅτι τοῦ εἶχεν ἐμφυτευθῆ παιδιόθεν. Καὶ μετὰ αὐτὰ ἔγραψεν, ἀποκλειστικῶς μετὰ αὐτὰ. Ἡ περιβολὴ του, ἡ μορφή του, οἱ τρόποι του, αἱ ἔξεις του, ἔλεγαν τὸ πρότον. Τὰ θαυμάσια διηγήματά του λέγουσιν τὸ δεύτερον. Εἶνε ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐψεύσισε ποτέ, ὁ ὁποῖος ἔμεινε ἀληθινός εἰς ὅλην τὴν ζωὴν. Καὶ εἶνε ὁ συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐμμήθη ποτέ, δὲν ἐπροσοπήθη ποτέ, δὲν ἐκαβδηλοποίησε ποτέ, ἀλλ' ἔκοψεν ὀλόχρυσον νομίσματα ἀπὸ τὸ μεταλλεῖον τῆς ψυχῆς του, τῆς ἀγνῆς καὶ ἀδιαφθόρου. Διὰ τοῦτο τὸ ἔργον του εἶνε τόσον ἀληθινόν, τόσον σύμφωνον μετὰ τὸν ἀνθρώπον, τόσον εἰλικρινές, τόσον αὐθόρμητον, ὅσον ἀναμφίβουλος κανὸν ἄλλου συγγραφέως. Τὰ διηγήματά του ὁμοιάζουν πλέον μετὰ φυσικὰ φαινόμενα. Θὰ ἔλεγες, ὅτι τὰ ἔκαμεν ἢ τὰ ἐστόλισε μόνη τῆς ἡ φύσις. Ὅπως ἔκαμε τὸ κάλαμον βουνόν, τὸ ὁποῖον στολίζει κάθε βράδυ μετὰ μενεξέδες ἀπὸ φῶς. Ἡ ὅπως ἔκαμε τὸ χρυσοπράσινον λειβάδι τῆς ἀνοίξεως, τὸ κεντημένον μετὰ μαργαρίτας καὶ παπαρούνας. Καμμία προοπτικὴ, οὔτε ἴχνος ἐπιτηδεύσεως, καὶ ἀκόμη οὔτε ἴχνος κόπου. Εἶνε ἀδύνατον, διαβάζων διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, νὰ φαντασθῆς, ὅτι ἓνας ἀνθρώπος ἐκάθησεν ἐμπρὸς εἰς τὸ τραπέζι

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
ΕΚΤΙΣΤΟ Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΗ

του, ἐμόχθησε νὰ τὸ γράψῃ εἰς μεγάλη κυανὰ φύλλα με ἰόχρουν μελάνην, ὅτι πρὶν γράψῃ ἐσκέφθη, ἢ ὅτι ἀπὸ ἐξαίρεσης, πίνων καφέδες καὶ σιγάρα, ἐσβύσε μερικά καὶ προσέθεσεν ἄλλα. Ὁμολογῶ, ὅτι ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν μου δὲν ἀπόρησα περισσότερο, παρὰ ὅταν ἔγυχε νὰ ἰδῶ τὸ ὀγκώδες χειρόγραφον τῆς «Φόνισσας», ἀποτελούμενον ἀπὸ τέτοια φύλλα, δυσανάγνωστα, κουραστικά, γεμάτα σβύσματα, λεκέδες μελάνης, καφέ καὶ καπνοῦ. Ἐνόμιζα, φαίνεται, ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦσαν γραμμένα, ἀλλ' ὅτι κάποιος μακάριος, πλανώμενος εἰς τὰς σμαραγδίννας ἐξοχάς, ὅπου εἶχε πλανηθῆ ἢ ὑπερφυσική ἐκείνη Χαδοῦλα ἢ Φραγκογιαννοῦ, τὰ ὑπηγόρευεν εἰς τὴν αὐραν, ἢ ὁποῖα τὰ ἔφερεν κατ' εὐθείαν εἰς τὸν τυπογράφον.

Ἡ ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, ὁ ὁποῖος καὶ κατ' ἐπίφασιν καὶ κατὰ βῆθος ἔμεινεν ἀπόσβλητος ἀπὸ κάθε πειρασμὸν τοῦ νέου μας πολιτισμοῦ, ἀπὸ κάθε ξενισμὸν, εἶνε καθαυτὸ ἡ ῥωμαϊκὴ λαϊκὴ ψυχὴ. Ἡ ψυχὴ, τὴν ὁποῖαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἡμᾶς, τοὺς «πολιτισμένους», ἂν ὄχι ὅλοι, τὴν ἔχομεν κρυμμένην εἰς τὰ βαθύτερα τῆς ὑπάρξεώς μας. Ἡ διάθεσις λοιπὸν, τὴν ὁποῖαν ἀκόπως διετήρησεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν ὁ Παπαδιαμάντης, καὶ τὴν ὁποῖαν, ὡς γνήσιος συγγραφεὺς, — εἶπαμεν πόσον γνήσιος, — μεταβιβάζει ἀσυναίσθητως εἰς ὅλα του τὰ διηγήματα, ἀφαιρῶν καὶ εἰς τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην, οἷοςδήποτε τάξεως καὶ μορφώσεως, οἷοςδήποτε ζωῆς ψευδοῦς καὶ προσποιημένης, μίαν διάθεσιν ὁμοίαν, ἢ ὁποῖα εἶνε ἡ ἀγνοτέρα, ἢ εἰλικρινεστέρα του. Εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν καὶ ἡ προσφιλεστέρα του, διότι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ βαθύτερα τοῦ ἐγὼ του, ἐκεῖ ὅπου ἡ κληρονομικότης, αἱ παραδόσεις τῆς φυλῆς, αἱ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἀποτελοῦν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὸ ἀπόκρυφον ἁγιαστίον τῆς ψυχῆς. Οὕτω τὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, αἱ περιγραφαὶ αὐτῆς ὡραίας φύσεως, τῆς ἐξοχῆς καὶ τῆς θαλάσσης, τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀπλῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων μίαν μικρὰς νήσου τοῦ Αἰγαίου, με τὴν διάθεσιν, ἢ ὁποῖα διακρίνεται ἀπὸ αὐτὰ, εὐρίσκουν τὴν ζωηροτέραν ἀνταπόκρισιν. Ἀντιθέτως πρὸς ἄλλους συγγραφεὺς, ξένους καὶ ἀπροσίτους, — καὶ ἴσως νόθους μιμητὰς, — οἱ ὁποῖοι εἰς μάτην ζητοῦν τὴν ἡχὼ αὐτῆν, τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὴν, οὕτως εἰπεῖν, πνευματικὴν «συνουσίαν», ὁ Παπαδιαμάντης συνεννοεῖται τελείως με τὸν ἀναγνώστην του καὶ ἀπολαμβάνουν μαζί μυστικῶς. Εἶνε ἡ ἡδονὴ τῆς ἀνωτέρας ζωῆς λειτουργίας, τὴν ὁποῖαν ἐπιδιώκουν σταθερῶς συγγραφεὺς καὶ ἀναγνώστῃ ἐπικοινωνοῦντες. Μία ἡδονή, ἢ ὁποῖα ἔχει ἀμοιβαίαν τὴν

ἀγαθὴν ἐπίδρασιν, τείνουσα εἰς τὴν ἐξύψωσιν, τὴν βελτίωσιν καὶ τῶν δύο. Εἰς τὸν Σκιαθίτην ἦρωα τοῦ Παπαδιαμάντη καθεὶς ἀνεγνώριζε, γυμνόν, καθαρόν, ἀπηλλαγμένον ἀπ' ὅλα τὰ περιττά, τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ αἰσθητὸν τοῦ συγγραφέως, ἢ ἀγγελιῆς τῆς ζωῆς, ὁ τρόπος, με τὸν ὁποῖον ἔβλεπε τὸν κόσμον, αἱ ἰδέαι του ἀκόμη περὶ αὐτοῦ, ἦσαν αἰσθητὰ, ἀντιληπτὰ, τρόπος, ἰδέαι τοῦ ἀναγνώστου. Ἡ ἀγάπη ἐκείνη πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἢ φθάνουσα μέχρι μυστικοπαθείας, ἢ βαθεῖα πίστις πρὸς ὅ,τι μᾶς ἐδίδαξαν νὰ πιστεύωμεν οἱ πατέρες μας, ἢ ἐπίσης βαθεῖα περιφρόνησις πρὸς ὅ,τι μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὰ ξένα, — ἀπὸ τὸ φραγκολοῦλον ὡς τὴν Φραγκοπαναγιάν, — ἢ τὰσις πρὸς τὸν ἀσκητισμὸν, ἢ χαρακτηρίζουσα ἀνεκφράστως τὰς χαρὰς καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς ὡς ἁμαρτίαν, ἢ μεθ' ὅλα αὐτὰ ἰσχυρὰ ἑλληνικὴ φυσιολατρεία, ἢ περιλαμβάνουσα καὶ τὸ ὡραῖον γυναικεῖον σῶμα, ἀκόμη καὶ τὸ ὡραῖον ἀνδρικόν, τὸ δνείρον ἑνὸς βίου εἰρηνικοῦ, ἡσυχου, ἀπλοῦ καὶ εὐτυχοῦς, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, με ἀκοίμητον πάντοτε τὴν προσπάθειαν πρὸς ἀποδόξιν τῶν ὡραίων πειρασμῶν, — ὅλ' αὐτὰ, τὰ ὁποῖα ἐφρόνεν καὶ προπάντων ἠσθάνετο ὁ Παπαδιαμάντης καὶ οἱ ὁμοῦσοι ἡρώες του, ἁμαρτωλοὶ ἢ ἐνάρετοι, καλοὶ ἢ κακοί, οἱ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν του πλάσμενοι, ἐπέδρων ζωηρότατα ἐπὶ τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ κατὰ βῆθος ἐπίσης ὁμοουσίου. Διότι αὐτὸ τὸ κράμα τοῦ ἀσκητικοῦ χριστιανοῦ, τοῦ ἔχοντος τὰς ἴσας του εἰς τὸν βυζαντινὸν ἑλλητισμὸν, καὶ τοῦ εἰδωλολάτρου Ἕλληνοῦ, τοῦ διατηρουμένου ἀπὸ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα, δὲν εἶνε μόνον τὸ κράμα τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀλλὰ καὶ τοῦ συγχρόνου Ρωμηοῦ γενικῶς. Ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι, ἐνῶ οἱ περισσότεροι, κοινοὶ καὶ ἀδύνατοι ἄνθρωποι, μεταμορφώνονται μέχρι τοῦ ἀγνωρίστου, ὁ Παπαδιαμάντης, με τὸν δυνατόν χαρακτήρα τοῦ ὑπερόχου ἀνθρώπου, τοῦ γεννημένου διὰ νὰ συγκεντρώσῃ τὰς σημαντικὰς ιδιότητας τῶν συγχρόνων του καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς φυλῆς του, ὁ Σκιαθίτης αὐτός, ὁ ὁποῖος ἔζησεν ὡς Σκιαθίτης καὶ μέσα εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ Ρωμηὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος εὗρε μέσα του τὴν δύναμιν νὰ ποφύγῃ τὴν ἐπίδρασιν ἑνὸς ψευδοῦς περιβάλλοντος, ἔμεινεν ὁποῖος ἦτο, ἀμεταμόρφωτος, ἀναλλοίωτος, μοναδικός.

Εἶνε πολὺ φυσικόν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐκντιάθησαν ἔξαφνα εἰς τοὺς μαγικούς αὐτοὺς καθρέπτας τοῦ Σκιαθίτου, ἐφώναξαν εὐθύς ὡς τὰ ἄστρα, ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα συγγραφεὺς. Ἄν ἦσαν ξένοι, θὰ ἐθαύμαζαν βέβαια πάντοτε τὴν ζωὴν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ποιήσιν τῶν ἡθογραφῶν αὐτῶν, — ὅπως θὰ συμβῆ, εἰν ποτε μεταφρασθῆ ὁ Πα-

παδιαμάντης, — ἀλλ' ἴσως δὲν θὰ ἐνθουσιάζοντο τόσο πολὺ. Διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁμως, οἱ ὁποῖοι ἔως τότε δὲν ἔβλεπαν σχεδὸν παρὰ μιμήσεις ἢ ἀδυναμίας, ἦτο κατὰ ἄλλο. Ἀναντίρρητον, ὅτι πρῶτην φοράν εἰς τὸ ἀνακαινίζοντο ἔθνος ἐνεφανίσθητο διηγηματογράφος τόσο γνήσιος Ἑθνικός. Τὸ ἀνέκδοτον με τὸν Συγγρόν, ὅταν ὁ παρατυχὼν ἱατρός Ἀποστολίδης ἐβεβαίωσε τὸν ἀπατηθέντα χρηματιστὴν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔξελαβεν ὡς ζητιᾶνον ἦτο ὁ «μεγαλειτέρος διηγηματογράφος τῆς Ἑλλάδος», χρονολογεῖται ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας. Ἀλλ' ἀπηχοῦσε τὴν κοινὴν φιλολογικὴν γνώμην, ἢ ὁποῖα ἔκτοτε δὲν μετεβλήθη. Ὁ Βιζυηνὸς ἔγραφε τὸ «Ἀμάρτημα τῆς Μητρὸς μου» καὶ τὰς «Συνεπείας τῆς Παλαιᾶς Ἱστορίας», ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ὁ μοναδικός. Τὸν «Λουκίην Λάραν», τὸν σεβάσιμον γενάρχη, διεδέχετο ὁ «Παπᾶ-Νάρκισος» καὶ ἡ «Ἀσχημὴ Ἀδελφὴ», ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἦτο ὁ καλλίτερος διηγηματογράφος. Ὁ Κονδυλάκης ἔγραφε τὸν «Πατούχαν», ὁ Καρκαβίτσας τὸν «Ἀφώρεσιμὸν» καὶ τοὺς «Νέους Θεοὺς», ὁ Μητσάκης τὸν «Χρυσοθήραν», ὁ Βλαχογιάννης τὰς «Ἱστορίας τοῦ Γιάννου Ἰπαχίτη», ὁ Παλαμᾶς τὸν «Θάνατον παληκαριοῦ», ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἐξηκολοῦει νὰ εἶνε ὁ ἀνώτερος καὶ ὁ ἀνυπερβλήτος. Πολὺ ἀργότερα, ὁ Καρκαβίτσας μᾶς ἐδίδο τὸ «Στὶς δόξες», ἀλλὰ ὁ Παπαδιαμάντης εἶχεν ἀκόμη τὰ πρωτεῖα. Ἐνεφανίσθησαν οἱ νεώτεροι, ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς παλαιούς καὶ κάποτε ὑπερβαίνοντες αὐτούς, ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης ἔμεινεν ὁ πρῶτος. Καὶ προχθὲς εἰς τὸν θάνατόν του, ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς κριτικούς καὶ τοὺς ἐξ ὑλογυίου ἐγκωμιστάς, ἐδορηθῆναι ὅχι μόνον ὡς ὁ πρῶτος, ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ μόνος. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐσβύσαν, ἐλησιμονήθησαν, παρεμερίσθησαν, σχεδὸν με περιφρόνησιν. Καὶ ἐπιστεύθη ἀπὸ τοὺς ἀνιδεοῦς τὸ καθ' ὅλους τοὺς τρόπους βεβαιωθῆναι, ὅτι μεταξὺ τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ οἰουδήποτε ἄλλου Ἕλληνοῦ διηγηματογράφου ἢ γενικῶς λογοτέχνου, ἢ ἀπόστασις εἶνε οὐρανομήκης.

Ἀνεκὰθεν, ὅτι ἐχαρακτήρισε τὴν περὶ τὸν Παπαδιαμάντην κριτικὴν, εἶνε ἡ ὑπερβολὴ τοῦ θαυμασμοῦ, οὔτε καὶ ἐν συζητήσιν δεχομένου. Ἀλλ' εἶνε ἐξ ἄλλου ἀληθές, ὅτι σοβαρὰ κριτικὴ τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη δὲν ἔγινεν ἀκόμη, καὶ οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ. Διότι τὸ ἔργον αὐτὸ εἶνε σκορπισμένον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, δυσκολοεύρετον, σχεδὸν ἀπόρσιον. Ἀγνοοῦμεν πιθανόν τὰ περισσότερὰ του κομμάτια, χαμένα εἰς πρωτοχρονιάτικα, χριστογεννιάτικα, πασχαλινὰ ἢ καὶ καθημερινὰ φύλλα παλαιῶν ἐφημερίδων, — «Ἐφημερίδος», «Μὴ Χάνεσαι», «Ἀκροπόλεως», «Ἄσπερος» κτλ. — καὶ μόλις γνωρίζομεν τὰ δημοσιευμένα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς Ἡμερολόγια, κᾶ-

πως προχειρότερα. Διὰ νὰ γράψω ἔξαφνα τὴν ἀτελεστάτην αὐτὴν μελέτην, κατηνάλωσα δεκαπέντε ἡμέρας εἰς ἔρευαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν δὲν ἀπέκομισα τίποτε σχεδὸν τὸ σημαντικό, τὸ διαφορετικόν. Καὶ κρίνω μᾶλλον ἀπὸ ἀμφιβόλους ἀναμνήσεις παλαιῶν μου ἀναγνώσεων, τὰς ὁποῖας ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐπαναλάβω. Ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα π. χ. διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ὁποῖον ἐδιάβασα πρὸ εἰκοσιπενταετίας, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον εἰς ποῖαν ἐφημερίδα, καὶ μοῦ ἔκαμε βαθυτάτην ἐντύπωσιν ἀριστοτεχνήματος, καὶ ἐπιτοφορεῖτο, ἐν δὲν ἀπατώμαι, «Χιονισμένα Χριστούγεννα», καὶ μάλιστα ἔλεγαν τότε οἱ φιλολογοῦντες, ὅτι ἦτο μίμησις κάποιου ἀγγλικοῦ, δὲν κατώρθωσα νὰ τὸ ἐπανεῦρω. Καὶ ὁμως θὰ ἤθελα πολὺ νὰ τὸ ἐδιάβαζα καὶ τώρα, ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα μοῦ ἀφῆσαν ἐντυπώσεις ἐχούσας ἀνάγκην «ἐπαληθεύσεως». Ὅ,τι κυρίως δὲν κατώρθωσα ὡς τώρα νὰ συλλάβω ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ὁποῖον τόσο ἀτελῶς καὶ ἀτάκτως ἐμελέτησα, εἶνε ἡ ἐξέλιξις του. Πότε ἄρχισε; Πῶς ἐπροχώρησε; Πῶς ἐφθασε; Ποῖα εἶνε ἡ μεγαλειτέρα του ἀκμὴ; Ἀπὸ ποτὲ ἀρχίζει ἡ παρακμὴ του; — Εἶνε δυνατόν νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ὁ,τιδήποτε θετικόν, ἂν δὲν γνωρίζῃ τὰ κυριώτερα αὐτὰ σημεῖα; Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι ἡ ἀληθινή, ἢ ἐπιστημονικὴ κριτικὴ τοῦ Παπαδιαμάντη θάρρησιν νὰ γίνῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ενερευθεῖν, νὰ συλλεχθοῦν ὅλα του τὰ διηγήματα, καὶ νὰ καταταχθοῦν χρονολογικῶς. Ἀπορῶ δὲ εἰλικρινῶς με ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀποφαίνονται με τόσην βεβαιότητα, πρὶν γίνῃ αὐτὴ ἡ ἐργασία, καὶ χωρὶς νὰ τὴν κάμουν ὁπωσδήποτε, ἐκ τοῦ προχείρου, αὐτοί. Γενικῶς μοῦ φαίνεται, ὅτι πᾶσα κρίσις περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε ἀρκετὰ ἀβάσιμος, προσωρινή, ὑποκειμένη ἀναγκαστικῶς εἰς ἀναθεώρησιν, ἢ ὁποῖα πολλὰς ἐκπλήξεις ἐμπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ. Διὰ τοῦτο ὁμιλῶ τῶρα με τὸν πολὺν δισταγμὸν. Διὰ τοῦτο ὑποπτεύομαι ἀπλῶς, χωρὶς νὰ εἶμαι διόλου βέβαιος, ὅτι συγχρόνως με τὸν Παπαδιαμάντην καὶ προπάντων κατόπιν του, ἐφάνησαν μερικοὶ ἄλλοι δυνατοὶ διηγηματογράφοι, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὴν γνησίαν ῥωμαϊκὴν ψυχὴν του, ἔχουν ἀκόμη γενικότερα πνεύματος, φιλοσοφικὴν συνείδησιν ἀνωτέραν καὶ διαίσθησιν λεπτοτέραν, ἐκφραζομένην με μίαν τέχνην καὶ με μίαν γλῶσσαν τελειότερας, περισσότερο ἐξειλιγμένης. Ἄν ἀποδειχθῆ ποτε αὐτό, ὁ Παπαδιαμάντης μένει ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ἢ τρεῖς μεγαλειτέρους μας διηγηματογράφους, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁ μεγαλιτέρος καθ' ὅλα.

Ὅπωςδήποτε, τὰ λεχθέντα ἐσχάτως περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐν δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ὑψωθῆ ὑπεράνω τῆς κοινωνίας του καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ,

περιορισθείς απλώς εις τὸ νὰ τὴν περιγράψῃ, εἶχεν ὅμως ἀσύγκριτον καὶ πρωτοφανῆ λογοτεχνικὴν δύναμιν, ὥστε νὰ συμπιλιώσῃ διαπαντὸς τὸ ἐπίθετον μὲ τὸν ἔχθρον του — τὸ οὐσιαστικόν, — καὶ νὰ κάμῃ ὥστε ἀπὸ κάθε σύγκρουσιν δύο του λέξεων νὰ αναδίδεται σπινθήρ, φῶς, κτλ. εἶνε ὡραῖαι φλυαρίαι ἀχαλινώτων θαυμασῶν ἐκ προμελέτης, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔλαβαν ποτὲ τὸν κόπον νὰ ἀναλύσων αἰσθητικῶς οὔτε μίαν του σελίδα. Διότι, ἂν τὸ ἔκαμναν εὐσυνειδήτως, θὰ ἔβλεπαν ἀπεναντίας ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἔχει τὰς λεπτομερείας, τὰς ὁποίας θαυμάζομεν εἰς ἄλλους τεχνίτας συγγραφεῖς. Συχνὰ καταπλήσσει τὸ σύνολον, ἀλλὰ τὸ μέρος σπανίως. Διὰ τὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν κοινὴν παρομοίωσιν, οἱ πίνιακες του κάμνον ἐντύπων, ὅταν κυττίζωνται κάπως ἀπὸ μακρὰν. Ἡ φράσις του εἶνε σχεδὸν ἀσημάτιστος, τὸ ὕφος του ἐλαττωματικόν, ἡ γλῶσσά του ἀνώμαλος καὶ συχνότατα ἀκαλαισθητος, — ἐν συγκρίσει πάντοτε πρὸς τοὺς στυλιστὰς τῆς καθαρευούσης ἢ τῆς δημοτικῆς, — καὶ τὸ σχέδιον ἀκόμη τοῦ διηγήματος ἀτέλες, ὡς καὶ πρωτόγονον καὶ ἀκαλλέργητον. Ὅτι σώζει καὶ συχνάκις μεγαλύνει αὐτὰς τὰς ἀλλοκότους συνθέσεις, εἶνε ἡ διάθεσις, τὴν ὁποίαν δι' ἀσυλλήπτων μεθόδων γεννοῦν. Ἄλλ' εἶνε ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ ἡδονὴ μας θὰ ἦτο ἀκόμη ζωηρότερα, ἐντονωτέρα, ἐὰν καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας ἐδίδοτο μεγαλύτερα προσοχή, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχουν αἱ ἀτέλειαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι, ὅσον καὶ ἂν λησμονοῦνται εἰς τὸ τέλος, ἔχουν τὴν ἐπίδρασίν των κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγνώσεως. Ἐὰν δὲ θελήσωμεν, διὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἐπιθέτου, νὰ ντιγράψωμεν ὅσα ἀπαντῶνται εἰς μίαν ἀπὸ τὰς καλλίστας σελίδας τοῦ Παπαδιαμάντη, θὰ εὗρωμεν τὰ κοινότατα, τὰ τετριμμένα σχεδὸν ζεύγη: ἀπότομος ἀνήφορος, ὄψηλός σιάχως, νυκτερινὴ αὔρα, ἀπάτητον σπήλαιον, ἄγριον καὶ γαλανὸν πέλαγος, γιγαντιαῖος καὶ θαλασσόπληκτος βράχος, καὶ ἄλλα παρόμοια, κατ' οὐδὲν διαφέροντα ἐκεῖνων, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν εἰς ὅλου τοῦ κόσμου τὰ διηγήματα, ἕνα δὲ ἢ δύο ὡς τὸ πρῶτον ἀπόγειον, τὸ ἀντίπνοον, τοῦ Βορρᾶ τὸ χαϊδευμένον ἐσθινὸν τέκνον, ὑπενθυμίζοντα τὸ ἀληθῶς δημιουργικὸν ἐπίθετον τοῦ Καρκαβίτσα. Ἄλλ' ἄς ἀντιγράψωμεν αὐτὴν τὴν σελίδα, διὰ νὰ ἴδωμεν κατὰ πόσον συγκρούονται καὶ σπινθηροβολοῦν αἱ λέξεις διαφορητικᾶ, ἀφ' ὅτι παρατηρεῖται τὸ ἴδιον φωτεινὸν φαινόμενον εἰς ἄλλους φωτεινοὺς πεζογράφους: «Ἡ Φραγκογιαννοῦ... ἔσπευσε νὰ φθάσῃ τὸ ταχύτερον, πρὶν ἀνατεῖλῃ ἡ ἡμέρα, εἰς τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἐγνώριζεν. Ὑπῆρχον κατὰ τοὺς βορείους αἰγιαλοὺς τῆς νήσου, πολλοὶ κλεφτότοποι, μέρη ἀπάτητα, σπήλαια, βράχοι, ὅπου ἐφύτρωνε τὸ ἀγριοβότανον καὶ

ἡ κάππαρις, καὶ τὰ κρίταμα καὶ ἡ ἀρμυρήθρα, καὶ ὅπου τοὺς ὑπάρχοντας ὀλίγους δρόμους κατέστρεφον καθημερινῶς τὰ κοπάδια τῶν ἐρίφων καὶ τῶν αἰγῶν. Ἐκεῖ θὰ ἦτο τὸ δουλόν της, ἐκεῖ ὅπου ἦσαν αἱ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας της. Εἰς ἐκείνους τοὺς βορείους αἰγιαλοὺς, σιμὰ εἰς τὸ ἄγριον καὶ γαλανὸν πέλαγος, εἰς τὸ παλαιὸν Κάστρον, τὸ κτισμένον ἐπὶ γιγαντιαίου θαλασσόπληκτου βράχου, ἐκεῖ εἶχε γεννηθῆ ἡ Χαδοῦλα κ' ἐκεῖ εἶχε ἀνατραφῆ ὡς δέκα ἐτῶν κόρη...» Ὅσον καὶ ἂν εἶνε ὡραῖον, δροσερὸν καὶ ὑποβλητικὸν αὐτὸ τὸ κομμάτι, πρέπει νὰ εἶνε κανεὶς εἰδωλολάτρης διὰ νὰ μὴν ὁμολογήσῃ, ὅτι ὑπὸ ἔποψιν ὕφους δὲν εἰμπορεῖ νὰ ὑποστῇ καμμίαν σύγκρισιν πρὸς σελίδας ἄλλων διηγηματογράφων, παλαιῶν ἢ νεωτέρων, καὶ μάλιστα μερικῶν δημοτικιστῶν, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἔχουν δώσει πραγματικῶς πρότυπα νεοελληνικοῦ, μεσοῦ, θερμοῦ καὶ μουσικοῦ ὕφους. Ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ἡ σελὶς ποῦ ἀντέγραψα, εἶνε ἀπὸ τὰς λαμπρότερας τοῦ Παπαδιαμάντη δὲν θὰ ἐκπλαγῆ διὰ τοῦτο κανεὶς, ἂν εἴπω, ὅτι ὑπάρχουν ἄλλαι ἀφανέστεραι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπαντοῦν τόσον ἀφθονοὶ αἱ ἀπροσέξται, αἱ ἀμέλειαι, αἱ χασμωδία, αἱ ἄνευ λόγου παλλιλογίαι, ὥστε ἂν δὲν ἦσαν σελίδες τοῦ Παπαδιαμάντη, θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἐγράφησαν ἀπὸ ἀνθρώπων μὴ κοπιᾶσαντα ποτέ, ὅπως ἔλεγε ὁ μακαρίτης ὁ Ροῖδης, «νὰ στοργυλεύσῃ μίαν φράσιν». Βεβαίως, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ὁ ἀναγνώστης ἀνταμείβεται πάντοτε εἰς τὸ τέλος, καὶ συχνάκις μὲ τὴν μεγαλητέραν ἀφθονίαν. Ἄλλὰ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέλος τῆς συνθέσεως, τῆς ὁποίας τόσον ὀλίγον ἐκυστικαί εἶνε αἱ περισσότεραι λεπτομέρειαι καὶ τόσον ὀλίγον μεθοδικὸν τὸ σχέδιον, πρέπει νὰ εἶνε ὀπλισμένος μὲ ὑπομονὴν καὶ προπάντων μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι διαβάσει Παπαδιαμάντην.

Εἰς τὴν διάλεξιν, τὴν ὁποῖαν ἔκαμεν ὁ κ. Κακλαμάνος ἐπ' ἐνκαιρίᾳ τῆς τριακονταετηρίδος τοῦ συγγραφέως μας, — εἶνε μελέτη, εἰς τὴν ὁποῖαν εὗρισται κανεὶς καὶ δύο τρεῖς χαρακτηριστικὰ παρατηρήσεις, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλας, τῶν ὁποίων ἡ κριτικὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀερώδεις γενικότητος, δυναμένης νὰ ἐφαρμοσθῶν εἰς κάθε καλὸν συγγραφέα, — ὑποστηρίζεται, ὅτι γνώρισμα τοῦ Παπαδιαμάντη ὡς διηγηματογράφου εἶνε τὸ ἀμέτρητον πλῆθος καὶ ἡ καταπληκτικὴ ποικιλία τῶν ἡρώων του. Οἱ ἄνθρωποι του, λέγει, εἶνε ἰδιότυποι, μὴ ὁμοιοζόντες διόλου μεταξὺ των. Ἄν δὲν ἀπατώμαι, τὴν αὐτὴν παρατήρησιν κάμνει καὶ ὁ κ. Νισβάνας, ὁ γράψας ἄλλως τε τὴν κριτικωτέραν ὡς τώρα κριτικὴν περὶ Παπαδιαμάντη, τιθεμένου κατὰ μέρος τοῦ ἀκράτου θαυμασμοῦ, κοινού γνωρίσματος

ἴδων. Ἄλλ' ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἐκφράσω κάποιαι ἀμφιβολίας. Δὲν ἀμφισβητῶ τὸ ἀμέτρητον πλῆθος, ἀλλὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ἡρώων. Μοῦ φαίνεται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Παπαδιαμάντη ὁμοιάζουν τόσον πολὺ μεταξὺ των, ὥστε δὲν ἀποτελοῦν παρὰ δύο-τρεῖς ἀνδρικοὺς τύπους καὶ ἄλλους τόσους γυναικίους. Ὅχι μόνον αἱ ψυχαὶ των, τὰ αἰσθητά, τὰ ἰδανικά, αἱ διαθέσεις των, αἱ ἀντιλήψεις των, εἶνε τὰ ἴδια, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ πολλάκις τὰ περιστατικά τῆς ζωῆς των. Ἐν γένει ἡ ψυχογραφία, ὅπως καὶ ἡ ἠθογραφία τοῦ συγγραφέως, περιορίζεται εἰς ἕνα στενωτότατον κύκλον. Τὸ μικρὸν του νησάκι φαίνεται οὕτως ἀκόμη μικρότερον, ἀδιάφορον ἂν ἔν μόνον διηγημᾶ, ἀσχετῶς πρὸς τὰ ἄλλα, εἰμπορεῖ νὰ τὸ δείξῃ ἀπέραντον ὡς ὁ κόσμος. Δύσκολα θὰ εὗρισκε κανεὶς ἐκεῖ μέσα μίαν ἐξέλιξιν, μίαν κίνησιν, μίαν πρόβον σκέψεως κ' ἐπιπολή. Ὑπάρχουν ἕξαφνα πολλὰ μικρὰ διηγήματα μὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Παπαδιαμάντη, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται αὐτοῦσια σχεδὸν εἰς τὴν «Φόνισσαν». Βλέπων κανεὶς πάλιν τοὺς ἰδίους ἄνθρωπους μὲ τὰ ἴδια περιστατικά, θὰ ἔλεγε, ὅτι πρὶν συνθέσῃ τὸν μέγαν, τὸν τελειωτικὸν τοῦ πίνακα, ὁ ζωγράφος-συγγραφεὺς τὸν ἐσπούδασε πρῶτα εἰς σκίτσα. Πραγματικῶς αὐτὸ ἔκαμεν; ἢ μήπως ἀσυναισθητῶς μετεχειρίζετο ὡς νέον τὸ μεταχειρισμένον ὕλικον, κλέπτων τρέπον τινὰ τὸν ἐαυτὸν του; Θὰ ἦτο σπουδαιότατον νὰ τὸ γνωρίζωμεν, καὶ ὅμως δὲν εἶμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐξακριβώσωμεν οὔτε αὐτὸ. Διότι μᾶς λείπουν τὰ ὀλίγον ἀρχαιότερα διηγήματα, τὰ ὁποῖα μᾶς ὑπενθυμίζει ἡ «Φόνισσα». Ἐχομεν ἀμυδρῶς τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Παπαδιαμάντη εἰμπορεῖ νὰ εἶνε οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται ἐπ' ἄπειρον ὡς ἰνδάλματα ἀντικρυζομένων καθρεπτῶν. Ἄλλὰ δὲν εἰμποροῦμεν νὰ εἶμεθα καὶ βέβαιοι.

Ὅπως ὅποτε, αὐτὴ ἡ «Φόνισσα» — ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ «Παναθηναῖα» τῷ 1903, — εἰμπορεῖ μέχρι τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου, νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ θεμελιώδες ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ἀριστοῦργημα του. Εἶνε ἄλλως τε καὶ τὸ μόνον μυστικὸν ποῦ ἔγραψεν ὁ διηγηματογράφος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ «Ρόδι» ἀκρογυῖα, ἀσυγκρίτως κατώτερον ἔργον, καὶ ἴσως μαρτύριον παρακμῆς. Ἄλλ' ὅταν ἔγραφε τὴν «Φόνισσαν» ἦτο εἰς ὄλην τὴν ἀκμὴν του. Ἡ ἔμπυτος συνθετικὴ του τέχνη εἶχε φθάσει εἰς τὴν μεγαλητέραν τῆς ἀνάπτυξιν, καὶ μίαν τελεα γνῶσιν τοῦ κόσμου τῷ ἐπέτρεπε πλεον νᾶνυφόνεται ὑπεράνω τῆς ἀπλῆς παθητικῆς παρατηρήσεως. Ἐξοῦσεν ἀκόμη εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν ἐκείνην τῆς γαλήνης, — προσὸν τῆς ἐντελοῦς ὀρμότητος, — τὴν ἀπαραίτητον, φαίνεται, διὰ

τὴν δημιουργίαν ἀριστοῦργημάτων. Ἡ ἡρώϊς του, ἡ γρηὰ Φραγκογιαννοῦ, ἡ φόνισσα, διαφέρει ἀπὸ κάθε ἄλλην ἡρώϊδα τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ἔχει πολὺ καὶ βαθὺ τὸ ἀνθρώπινον, αἴρεται εἰς ὑπερφυσικότητα καὶ εἶνε σχεδὸν ὡς μία γενικὴ ἰδέα προσωποποιημένη. Καὶ εἶνε καθ'αυτὸ τραγικὴ ἡρώϊς. Τὸ μυστικὸν τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε τραγωδία μεγαλοπρεπεστάτη. Ἡ ταπεινὴ ψυχὴ τῆς χωρικῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ μίαν ἔμμονον ἰδέαν συλλαμβάνει καὶ ἐκτελεῖ τὸ κακούργημα — σείραν μᾶλλον κακούργημάτων, — μεγαλύνεται δι' ἐνὸς ἐξαγνισμοῦ ἀφαντάστου. Ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ, τὸ ὅποιον κάμνει μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι εἶνε καλόν, εἶνε τόση μέσα της, ὥστε φθάνει νὰ κακοῦργῇ μυστηριώδεις μόνον διὰ τοῦ πόθου, τῆς θελήσεως, τῆς σκέψεως, τῆς ὑποβολῆς. Ποθεῖ μόνον μὲ ὄλην τὴν δύναμιν νὰ πνιγῇ ἕνα κοριτσάκι εἰς τὸ πηγάδι, καὶ τὸ κοριτσάκι πίπτει μόνον του ὡς νὰ τὸ ἐσπρωξεν αὐτὴ. Ἡ ψυχολογία της εἶνε πρᾶγμα θαυμασία. Τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ φανταστικὸν συνυφαίνεται εἰς αὐτὴν, διὰ νᾶποτελεσθῇ ἕνα παράδοξον, ἀλλ' ἀληθινόν, πιθανόν, πιστευτὸν ἄνθρωπον, ὅπως μόνον εἰς κάποια πρόσωπα τῆς κυρίας Μπέκερ-Σβῶβ, τῆς συγγραφέως τῆς «Καλύβης τοῦ μπαρμπα-Θωμά». Ἀσφαλῶς θὰ τὸ ἐδιάβουσε κάποιο αὐτὸ τὸ ἀριστοῦργημα ὁ Παπαδιαμάντης καὶ θὰ τοῦ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν. Ἰχνη του ἀναφαίνονται καὶ εἰς ἄλλα του διηγήματα, μαζί μὲ τὰ ἴχνη τοῦ Δίκεως. Ἄλλ' ἄς ἐπιστρέψωμεν, διὰ νὰ τελειώσωμεν, εἰς τὴν Φραγκογιαννοῦ. Ἐχει τὴν ἰδέαν, ὅτι ὅλα τὰ κακά εἰς τὸν κόσμον προέρχονται ἀπὸ τὰ θηλυκά. Τὰ παθήματα ποῦ ὑπέφερον εἰς τὴν μακρὰν τῆς ζωῆς αὐτὸ τὴν ἐδίδαξαν. Κάθε κορίτσι ποῦ γεννιέται, εἶνε διὰ νὰ προσθέσῃ μίαν πληγὴν, μίαν συμφορὰν εἰς τὸ σπῆτι του καὶ νὰ ἐπιταχίῃ τὴν καταστροφὴν του. Καὶ εἰς τὰ πλοῖσια σπιτία, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο εἰς τὰ πατῆα. Καὶ μοσεῖ ὅλα τὰ θηλυκά καὶ συλλαμβάνει τὴν ἀπόφασιν νὰ γίνῃ ὁ Ἡρώδης των. Τὸ κακὸν ποῦ φέρει μία γέννησις, θέλει νὰ τὸ ἐξουδετερώσῃ αὐτὴ μ' ἕνα θάνατον, μ' ἕνα φόνον. Διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν σπιτιῶν ποῦ τάγαπᾶ, διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων ποῦ τοὺς συμπονεῖ. Σκοτώνει, πνίγει, ἐξαφανίζει δύο, τρία, τέσσαρα κοριτσάκια... Τὸ τελευταῖον, ὡς εἶπαμεν, διὰ τῆς ὑποβολῆς. Ἄλλ' ἐπὶ τῆλούς τὴν ὑποπεύονται καὶ τὴν ἀνακαλύπτουν. Οἱ χωροφύλακες τὴν κινητοῦν νὰ τὴν πιάσουν καὶ ἡ Φραγκογιαννοῦ πεθαίνει εἰς τὸν δρόμον, πνίγεται εἰς τὸ πέραμα τοῦ Ἁγίου Σώστη, ἐνῶ ἔτρεχε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ μοναστήρι, «μεταξὺ — λέγει ὁ συγγραφεὺς, — τῆς θέλας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης». Ποῖος εἰςέυρει, ἂν ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὴν συγχωρήσῃ; Αὐτὴ εἶνε ἡ

«Φόνισσα», διαμάντι μοναδικόν τῆς φιλολογίας μας, ἔργον, πού θά διαβάζεται πάντα μέ θαυμασμόν διά τήν ἀλήθειαν τῆς ψυχολογίας του, διά τήν ὑποβλητικότητά τῶν περιγραφῶν του, διά τήν ποιήσιν τοῦ συνόλου του καί διά τήν γενικότητα τῆς συλλήψεώς του, ἡ ὁποία θά μένη ὡς κάτι ὄραϊον, καί ὅταν αἱ βιοτικά περιστάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, θάνηκουν πλέον εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθόν.

Ἄλλα μικρότερα διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, τὰ ὁποία μᾶς ἔχουν κάμη ἐπίσης βαθύτατην ἐντύπωσιν, εἶνε ἡ «Νοσταλγός», τὸ «Ὁλόγυρα στή λίμνη», ἡ «Φαρμακολύτεια» καί τὸ «Ὀνειρο στό κύμα». Τὸ τελευταῖον αὐτὸ εἶνε ἡ ψυχολογία νεαροῦ δοκίμου, ὁ ὁποῖος παραιτεῖται τῆς ἰδέας νὰ γίνῃ μοναχός, ὅταν βλέπῃ ὀλόγυρον ἕνα γυναῖκίον σῶμα νὰ κολυμβᾷ. Ἡ περιγραφή πολὺ δυνατῆ, πολὺ θεατρικῆ, στηρίζει τὸν ἰσχυρισμὸν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, εἰς τὸν πλήρη ἀντιθέσων Παπαδιαμάντην, βλέπουν νὰ συνυπάρχῃ ὁ μυστικοπαθὴς ἀσκητὴς μέ τὸν ὕλιστικὸν ἠδονιστὴν. Ὑποθέτομεν, ὅτι αὕτη εἶνε μία ἀπὸ τὰς εὐτυχεστάρας ποιητικὰς ἰδιοσυγκρασίας. Πρέπει νὰναφέρωμεν ἀκόμη τὸ θαυμάσιον ἐλεγείον, μέ τὸ ὁποῖον ὁ Παπαδιαμάντης ἐθρήνησε τὸν θάνατον τῆς βασιλοπούλας Ἀλεξάνδρας, καθὼς καί ἐν ἄλλο σύντομον καί τόσο μελαγχολικὸν εἰς τὸν θάνατον τοῦ νεαροῦ ποιητοῦ Δεληγέωργη. Ἐνας τόμος μέ τήν «Φόνισσαν» καί ἕνας ἄλλος μέ τὰ διηγήματα πού ἀνεφέραμεν, θά εἶνε ἴσως τὰ «Ἐκλεκτὰ Ἔργα» τοῦ Παπαδιαμάντη. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, τὰ ὁποία εἶνε ἀμέτρητα, ἀμφιβάλλομεν, ἂν ὑπάρχουν τρία ἢ τέσσαρα ἀκόμη τόσο σημαντικὰ. Ἀνεγνώσαμεν πολλά, τὰ ὁποία δὲν ἔχουν ἄλλην ἰδιαίτερον ἀξίαν, παρὰ ὅτι φέρουν τήν ὑπογραφήν τοῦ ἐξόχου συγγραφέως. Ὁ Παπαδιαμάντης ἐπὶ τέλος εἶνε πάντοτε Παπαδιαμάντης, καί θά ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ συναχθοῦν καί νὰ ἐκδοθοῦν εἰς πολλοὺς τόμους ὅλα του ἀνεξαιρέτως τὰ εὐρισκόμενα. Ἄλλως τε εἶπαμεν, ὅτι κανεὶς δὲν εἰςεύρει τί εἴμπορεῖ νὰ φέρῃ εἰς φῶς μία ἔρευνα. Ἐνα σύντομον ἔξαφνα διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσαμεν κάποτε εἰς ἐν Ἡμερολόγιον Σκόκου, χωρὶς νὰ εἶνε μεγάλο πρᾶγμα, χωρὶς νὰ εἶνε κἂν διήγημα, δίδει ἐν τούτοις πλήρη ἰδέαν τῆς τεχντροπίας τοῦ συγγραφέως, τῆς ἐντελῶς ἀτομικῆς, καί εἰς μίαν συλλογὴν θά ἦτο ἐξόχως διαφωτιστικόν. Περιγράφει τὸ ὀλονύκτιον γλέντι μερῶν ἀγαθῶν νησιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ξημερώνονται μέ τραγούδια εἰς τὴν ταβέρναν. Τὸ πρῶν, κουρασμένοι, ἐκνευρισμένοι, ἀηδιασμένοι, ἀλλὰ προσπαθοῦντες νὰ γλεντήσουν ἀκόμη, γυρίζουν εἰς τὰ σπῖτια των μέ τραγούδια, τὴν λευκὴν ὄραν πού ἡ μικρὰ πόλις ἐξυπνᾷ. Αὐτὸ εἶνε ὄλον. Φοργαί

περιγραφῆ χιλίων λεπτομερειῶν ἀσυνδέτων, μέ ῥυθμὴν διαλόγων χωρὶς εἰρμόν, χωρὶς τάξιν. Ἄλλ' ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὸ σύνολον εἶνε τόσο ζωνερά, ὥστε ὁ ἀναγνώστης ἀισθάνεται ἐκπληκτος εἰς τὸ τέλος, μαζί μέ μίαν ἀνεκφραστον μελαγχολίαν, καί ὅλην τὴν κούρασιν τῶν ἀγρυπνισμένων χαροκόπων, καί ἀκόμη ὅλην τὴν τύψιν, τὴν μετάνοιαν τῶν σκλάβων ψυχῶν, πού δὲν εἶνε ἱκαναὶ οὔτε νὰ χαροῦν, οὔτε νὰ γλεντήσουν. Διὰ νὰ φθάσῃ ὁ καλλιτέχνης εἰς αὐτὸ τὸ θαυμάσιον ἀποτέλεσμα, δὲν μεταχειρίζεται κανένα κανόνα, ἢ ὁ κανὼν του εἶνε μυστικὸς καί ἀσύλληπτος. Εἶνε ἴσως τὸ ἀπολύτως αὐθόρμητον, ἢ ἔλλειψις πάσης προσπαθείας, περὶ τῆς ὁποίας ἐλέγαμεν εἰς τὴν ἀρχήν.

Ἡ ἱστορία τῆς φιλολογίας μας θά κατατάξῃ τὸν Παπαδιαμάντην εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηναίων. Δύο εἶνε τὰ μεγάλα κ' ἐμφανῆ ρεύματα, τὰ ὁποία ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους καί τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου: τὸ πρῶτον γεννημένον ἐκ τῆς σχολαστικῆς παραδόσεως καί στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἢ τῆς καθαρουσίσης τὸ δεύτερον ἀπορρέον ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς νέας ἐθνικῆς ζωῆς καί στηριζόμενον ἐπὶ τῆς γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Ὁ Παλαμᾶς ἀνάμασε τὸ πρῶτον Σχολὴν τῶν Ἀθηναίων μέ ἀρχηγούς τοὺς Σούτσους, καί τὸ δεύτερον Σχολὴν τῆς Ἐπιταῆσου μέ ἀρχηγὸν τὸν Σολωμόν. Εἰμποροῦμεν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν διαίρεσιν τοῦ ποιητοῦ καί νὰ κατατάξωμεν καί τοὺς διηγηματογράφους μας εἰς τὰς δύο αὐτὰς Σχολὰς, τὰς ἀντιθέτους. Ὁ Ραγκαβῆς, ὁ Καλλιγᾶς («Θάνος Βλέκας»), ὁ Βικέλας, ὁ Βιζυηνός, ὁ Μωραϊτίδης, ὁ Παπαδιαμάντης κλπ. ἀνήκουν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Πολυλάς, ὁ Καρναβίτσας, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Βλαχογιάννης, ὁ Θεοτόκης, καί ὅλοι σχεδὸν οἱ νεώτεροι, ἀνήκουν εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ἐπιταῆσου. Ἀκολουθοῦν τὴν ἐπιτανησιακὴν φιλολογικὴν παράδοσιν καί συνεχίζουν τρόπον τινὰ τὸ ἔργον τοῦ Σολωμοῦ. Εἶνε ἀληθές, ὅτι μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ψυχίδη καί μετὰ τὴν τεραστίαν ἐκείνην ἐπίδρασιν τοῦ «Ταξιδιοῦ», τὰ δύο ρεύματα, δι' ἀμοιβαίων προσχωρήσεων, τείνουν νὰ συγχωνευθοῦν. Τὸν Μητσάκη καί τὸν Δροσίνην π.χ. δὲν θά ἤξευρε κανεὶς πού νὰ τοὺς κατατάξῃ. Ἐπίσης ἀπὸ τοὺς νεωτέρους τὸν Παπαντωνίου. Χωρὶς νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ γλῶσσα τῆς σχολαστικῆς παραδόσεως, ἔρχισε νὰ δυναμῶνεται εἰς τὰ δημοτικὰ ἔργα τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηναίων καί νὰνακαινίζεται μέ τόσα ζωντανὰ στοιχεῖα, ὥστε βεβαίως δὲν εἶνε πλέον ἡ καθαρουσίσα, τὴν ὁποῖαν θάπέρριπτε περιφρονητικῶς ὁ Σολωμός ἢ ὁ Πολυλάς. Ἄλλως τε καί πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ «Ταξιδιοῦ», ἡ

μετάφρασις τῆς «Νανᾶς» τοῦ Ζολᾶ ἀπὸ τὸν Ι. Καμπούρογλον (1880), — μία μετάφρασις μνημειώδης, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐτίθειτο ὡς ἀρχὴ ὅτι ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶνε μία καί ὅτι πᾶσα λέξις τῆς καί κάθε τῆς τύπος, ἀρχαία, μεσαιωνικὴ, σημερινά, εἶνε ὁμοίως εὐχρηστον διὰ τὸν λογοτέχνην, — ἡ μετάφρασις, λέγω, τῆς «Νανᾶς» εἶχε ἤδη κάμη μίαν ἐπαναστάσιν. Ὁ Μητσάκης ἦτο γέννημά της, (τὰ πρῶτα διηγήματά του ἦτο Ζολᾶ μεταφρασμένος ἀπὸ τὸν Καμπούρογλον), ὁ δὲ Παπαδιαμάντης τὴν ἰδίαν σχεδὸν μέθοδον ἠκολούθησεν ἀμέσως. Ἡ καθαρουσίσα τῶν διηγημάτων του εἶνε πλουτισμένη ἀπὸ ἀφθονα στοιχεῖα τῆς ζωντανῆς, καί μέ τὴν δημιουργικὴν πνοὴν τοῦ συγγραφέως, μέ τὴν δυνατὴν ψυχὴν πού τὴν κατεῖ καί τὴν πλάττει, εἶνε πραγματικῶς μία γλῶσσα, ἡ ὁποία πούθενά δὲν φαίνεται τόσο σχολαστικῆ. Ἡ ἐπιμονὴ ὅμως τοῦ Παπαδιαμάντη νὰ μὴν ἀποτινάξῃ μέχρι τέλους τὸν ζυγὸν τῆς σχολαστικῆς παραδόσεως, ἡ ἀδιαφορία του πρὸς τὰς νέας ἰδέας, αἱ ὁποῖαι, εἰς τὸν καιρὸν Ἰσα-Ἰσα τῆς μεγαλητέρας του ἀκμῆς, εἰσέβαλαν ὡς ξεῖδωρος αἶθρα ἀπὸ τὴν Ἐπιταῆσον, ἀκόμη καί ἡ σχεδὸν ἐχθρική του στάσις πρὸς τὸ κίνημα τῆς τελευταίας ἀπελευθερώσεως, — αὐτὸ ἀκριβῶς πού τὸν καθήλωνε εἰς τὴν πάντοτε κατωτέραν καί δευτερεύουσαν Σχολὴν τῶν Ἀθη-

ναίων, — μαρτυρεῖ ὅτι ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς «ἄλλης γενεᾶς», καί ὅτι ἡ ἐξέλιξις του εἶχε πλέον σταματήσει μέ τὴν ἡλικίαν. Δὲν βλέπομεν εἰς αὐτὸν τὸν νεωτεριστὴν, τὸν ἐπαναστάτην, τὸν ὁποῖον θά ἐπεριμέναμεν ἀπὸ ἕνα διηγηματογράφον τῆς ἀξίας του. Θά ἔπρεπε ἴσως δι' αὐτὸ νὰ ἔλθῃ δέκα χρόνια ἀργότερα εἰς τὸν κόσμον, — ἀπέθανε σχεδὸν ἐξηκοντούτης, — ἀφοῦ ἄλλως τε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὁμηλικούς του συγγραφείς, τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηναίων, δὲν προσεχώρησεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰς νέας ἰδέας. Μεγάλος δὲν ἦτο, ὅχι μόνον, διότι δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ προτρέξῃ τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καί δι' ἄλλα πολλὰ. Δὲν πιστεύω νὰπέκτησεν ἀκόμη ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία ἕνα ἀληθινὰ μέγαλον διηγηματογράφον, — ὅσον ὁ Δοστογιέφσκις ἐννοῶ, — καί ἂν δὲν ἦτο ὁ Παπαδιαμάντης, δὲν εἶνε ὅμως καί ἄλλος κανεὶς. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι εἰς τὴν ἐκπνεύσαν Σχολὴν τῶν Ἀθηναίων αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος συγγραφεὺς, τὸ ἰσχυρότερον, τὸ σημαντικώτερον τάλαντον: ἀπολύτως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, καί ἂν ἀκόμη δὲν εἶνε βεβαιωμένον, ὅτι δὲν ἔχει τὸν ἀνώτερον του εἰς τὴν φιλολογίαν μας, εἶνε διηγηματογράφος δυνατός, ἰδιόρρυθμος, πρωτότυπος, κατ' ἐξοχὴν ἐθνικός, τὸν ὁποῖον τὰ μεγάλα του προτερήματα θά κατέτασσαν μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς οἰανδήποτε φιλολογίαν καί ἂν ἀνῆκε.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΛΟΓΥΡΑ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΟΝ

Ὅταν ἐπανῆλθες μετὰ ἐπτὰ ἔτη εἰς τὴν ὄραϊαν Οτοποθεσίαν, τὴν προσεπλήξῃ εἰς τὰς ἀναμνήσεις σου, δὲν ἦτο Φεβρουάριος ὁ μὴν καί δὲν ὑπῆρχαν πλέον ἴσως νὰ μυρῶνωσιν τὴν ἀτμοσφαῖραν μέ τὰς μεθυστικὰς εὐωδίας των. Ἄλλὰ δὲν ἦτο πλέον καί ἡ Πολύμνια ἐκεῖ, ἄλλο ἐμφύχον ἴον, ἡ μεθύσκουσα ποτὲ τὴν παιδικὴν φαντασίαν σου μέ μόνον τῆς λευκῆς λιννομετάξου ἐσθῆτός της τὸν θροῦν. Δὲν ἐσώζετο πλέον οὔτε ὁ σικῶν τοῦ ἀγαθοῦ Παρρήση, ὁ περιβάλλον ποτὲ μέ χλοερὸν κλαίσιον τὴν γαληνιώσαν λίμνην, τὴν ἀντανεκλώσαν εἰς τὰ νερά της τὸ αἶθριον κωνοῦν, οὔτε κἂν ἡ καλύβα τοῦ Λούκα τοῦ Θανασοῦλα, ἡ βρεχομένη ἀπὸ τὸ κύμα παρὰ τὸ στόμιον τῆς λίμνης, ὅπου οὐδεὶς ἀλιεὺς ἐτόλμα ἐντὸς βολῆς νὰ πλησιάσῃ, διότι καί κοιμωμένον τοῦ Λούκα, ἡ καραβίνα ἠγγρύπτει παρὰ τὸ πλευρόν του, καί ἦκουες τότε ἔξαφνα, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός, ξηρὸν κρότον οὐδὲν καλὸν ὑποσχό-

μενον εἰς τὸν τολμητὴν, ὅστις θά ἐδοκίμαζε νὰ πλησιάσῃ ποτὲ. Ἄν ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ τὰ λεγόμενα, ἡ καραβίνα αὕτη ἦτο τὸ ἀληθὲς ξυπνητήρι τοῦ ἐνοήσιαστοῦ τῆς λίμνης, εἰδοποιούσα αὐτὸν μυστηριωδῶς διὰ κτύπου εἰς τὸν δεξιὸν τοῦ ὄμου περὶ τῆς λαθραίας προσεγγίσεως βάρκας τινὸς ἐκ τοῦ λιμένος διὰ νυκτός. Διότι οἱ ὄροι τοῦ συμβολαίου ἔλεγαν, ὅτι ὅλα τὰ κεφαλόπουλα καί τὰ καρβούρια, ὅσα ἐπλησίαζαν εἰς τὴν λίμνην, ἦσαν τῆς λίμνης, ἐνῶ ὅσα ἐτόλμων νὰ ἐξέλθωσιν αὐτῆς, δὲν ἦσαν τοῦ λιμένος. Ἐφημιόζετο δ' ἐνταῦθα κατὰ πλάτος τὸ ἀξίωμα τὰ ἐμὰ ἐμὰ, καί τὰ σὰ ἐμὰ.

Ἄλλοτε καθήροτο ἐκεῖ βόσκων τὰς δλίγας ἀνάδας καί τὰ ἀρνία του ὁ μάγιστρος-Γιωργός, Θεὸς σχωρῶς τον, ὁ Κοιμιάκης, ὅστις δὲν ἐφείδετο νὰ διηγῆται εἰς πάντας ὅσας ὁπτασίας ἐβλεπεν (ἀγίους, ἀγγέλους, δαίμονας, τὴν κατάστασιν τῶν ψυχῶν, καί αὐτὴν τὴν τελευταίαν κρίσιν, ὅλα τὰ ἐβλεπεν ὁ μακαρίτης) καί ἀπαξ μάλιστα ἠλήθευσε περιφανῶς, ὅταν ἐπίεισε τοὺς πολίτας

Ὀλίγα στιγμήν θά παρήρχοντο ἀκόμη, καὶ ὁ μὲν μελίσης καὶ ὁ μαυρομάτης, ἀπολυόμενοι πρὸς ὄραν τοῦ ζυγοῦ, θά ἐβασκον μακαρίως παρὰ τὰς χονδράς καὶ ὀξώδεις ῥίτσας τῶν ἐλαιῶν, ὁ δὲ ζευγηλάτης καὶ ὁ βοηθός του, θά παρεκάθιζον ἐπιφθόνως ὑπὸ τὸ εὐλογημένον φύλλωμα, καὶ θά ἐπειρῶντο ἐγγύτερον τῆς χύτρας.

Ἄλλὰ σὺ, φίλε, δὲν προσεῖχες τότε εἰς τὰ τετριμμένα αὐτά, ἀλλ' ἐφθόνεις μᾶλλον τοὺς μικροὺς δεκαετῆς παῖδας, τοὺς ἀνασηκῶντας τὴν περισκελίδα ὡς τὸν μηρόν, φέροντας τὰ πέδιλα εἰς τὸ θυλάκιον καὶ θαλασσῶνοντας ὑπὲρ τὸ γόνυ εἰς τὸ κύμα. Ἐβλεπες ἑξαφνα ἕνα τούτων νὰ κύπη νὰ συλλαμβάνῃ μὲ τὴν παλάμην μικρὸν ὀκταπόδιον, νὰ τὸ δαγκάη εἰς τὸν λαιμόν, ν' ἀγωνίζεται ν' ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς του τοὺς μυζητήρας, νὰ τρέχῃ εἰς τὴν ἄμμον καὶ νὰ τὸ κοπανίῃ γενναίως εἰς τὸν πρῶτον λίθον, τὸν ὁποῖον θά εὗρισκε, λείψανον παρασυρθέντος ἀπὸ τὰ κύματα ξηρολιθίνου περιβόλου κήπον ἢ ἐρείπιον πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης προκυμαίας. Καὶ ἡ μήτηρ σου ἢ φιλότεκνος ὄχι μόνον δὲν σοῦ ἐπέτρεπε νὰ τρέχῃς, ὅπως ἄλλοι, ἀνυπόδητος καὶ σὺ, ἀλλ' ἀπήτει νὰ φορῆς καὶ κάλτσαις. Ὅποια δεσμὰ παιδαγωγικῆς δουλοσύνης! Εὐτυχῶς εἶχες πλησίον σου τὸν φίλον σου τὸν Χριστοδουλήν, ὅστις διήλιξ μὲ σέ, ἦτο εὐτυχέστερος κατὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο πάντοτε ξυπόλυτος, καὶ οὐδ' ἐφύρει ποτὲ κάλτσαις. Φιλότιμον παιδίον! Ἐτρέχε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀπὸ γυαλὸν εἰς γυαλὸν, ἔβγαζε γρινιάσαις, πορφύραις καὶ πεταλίδες διὰ δύο, καβούρια διὰ τρεῖς, ὀκταπόδια διὰ τέσσαρες. Καὶ μέρος μὲν αὐτῶν ἔκαμνε δολώματα, διὰ νὰ ψαρεύῃ μὲ τὴν καλαμιᾶν ἀπὸ τὸ δειλινὸν ἕως τὸ βράδυ, μέρος δὲ ἐμοιράζετο φιλαδέλφως μὲ σέ. Τὴν πρῶταν ἐκείνην ὀλίγον πρὶν φθάσῃς εἰς τὸν μύλον τοῦ Μπαρμαπαναγιώτη, ὅστις ἴσταται ὡς φρουρός πρὸς τὸ δυτικὸν στόμιον τῆς λίμνης, ἐκεῖ ὅπου ἦτο οὐδέτερον ἔδαφος μεταξὺ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς, ὁ φίλος σου ὁ Χριστοδουλῆς, ἐπειδὴ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τὰ ὕδατα ἐβαθύνοντο ὀλίγον τι ἀποτόμως, δὲν εὗρισκετο πολὺ μακρὰν εἰς τὸ κύμα, καὶ ἅμα εἶδεν, ὅτι ἡ Πολύμνια πλησιάσασα ἤρχισε νὰ σοῦ ὀμιλῇ, ἔσπευσε νὰ ἀποβῇ εἰς τὴν ξηρὰν διὰ ν' ἀκούσῃ τί σοῦ ἔλεγε.

Ὅποῖον λεπτοφυῆς σῶμα ἐσκέπαζεν ἡ λιωματάκος ὀρφνὴ ἐσθῆς! Πῶς διεγράφετο ἁρμονικῶς ἡ μορφή της μὲ χροῶδη πάλλενον χρῶμα καὶ τὰ ἐρυθρὰ μῆλα τῶν παρειῶν, μὲ τὸν μελίχρουν λαυμόν καὶ μὲ τὸ ἐλαφρῶς κολπούμενον στήθος της! Πόσον ἄβραι ἦσαν αἱ χεῖρες, καὶ πόσον μελωδικῆ ἐπαλλεν εἰς τὸ οὖς σου ἡ θεοπεσία φωνή της! Ἡ ξανθοπλόκαμος κόμη ἀτημέλητος ὀλίγον, ὡς νὰ ἐβιάσθῃ νὰ καλλωπισθῇ διὰ νὰ ἐξέλθῃ καὶ ἀπολαύσῃ τὴν θαλασσίαν

αἶθραν καὶ τὸν τερπνὸν τῆς ἁμμονιδῆς περίπατον, ἀερίζετο ἀπὸ τὴν πνοὴν τοῦ Βορρᾶ, καὶ τὸ ὄμμα της, μὲ τὰ μακρὰ ματόκλαδα ὡς περοφόρος οἰστὸς, σ' ἐσαίτενε γλυκὰ εἰς τὴν καρδίαν. Ἐνθουμῆσαι! Ὅποῖον αἶσθημα ἐδοκίμασες τότε, καὶ πῶς, δεκατετραετῆς μόλις, ἠρωτεύθης ἤδη; Ἡ Πολύμνια σοῦ ὀμίλησεν! Ἡ Πολύμνια σ' ἐκάλει ὀνομασί! Ὅποια παιδικὴ μέθη, εὐκόλως παραχθεῖσα διὰ μικρᾶς δόσεως θεστοῦ! Ἐφαίνετο, ὅτι δὲν ἐσήκωνες περισσότερον. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀπλούστατον. Ὁ ἀδελφός της, δωδεκαετής, ἐκεῖνος εἴξευρε τὸνομά σου καὶ εἶπε τίς εἶσαι εἰς τὴν Πολύμνιαν. Καὶ αὕτη δὲν ἐνόμισεν ὅτι θά ἐσαίτενε τὴν καρδίαν σου, ἀν' σοῦ ἀπέτεινε τὸν λόγον, ἀφοῦ μάλιστα ἤθελε νὰ σοῦ ζητήσῃ ἐκδούλευσιν. Ἐν τούτοις ὁ Χριστοδουλῆς ἔτρεξε πλησίον σου, καταβιβάσας ἐν σπουδῇ τὴν περισκελίδα του, ὡς διὰ νὰ μοιρασθῇ τὸ βάρος τῆς εὐτυχίας.

Ἡ μελωδικὴ φωνὴ τῆς Πολυμνίας εἶπε:

— Ἐρεῖς, ποῦ εἶνε ἴτσια; μπορεῖς νὰ μοῦ κόψῃς τίποτε ἴτσια;

Σὺ ἔμενες κειηνῶς.

Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ Χριστοδουλῆς εἶχε φθάσει ἤδη.

— Μπράβο! μπράβο!... κυρία Πολύμνια! Ἐγὼ τὰ ξέρω ποῦ εἶνε τὰ ἴτσια... τώρα νὰ πᾶμε νὰ κόψουμε...

— Θὰ μὲ ὑποχρεώσετε πολὺ, ἐπανέλαβε καὶ πρὸς τοὺς δύο ἢ Πολύμνια.

Καὶ ὁ Χριστοδουλῆς ἔτρεξεν ἐλαφρόπους, μὲ τὸ ἐν μπουδονάρι του ἀνασηκῶμένον ἀκόμη ἕως τὸ γόνυ, μὲ τὸ ἄλλο καταβιβασμένον εἰς τὸν ἀστράγαλον, ξυπόλυτος, μὲ τὰ πόδια παπουδιασμένα, μαῦρα, ψημένα ἀπὸ τὴν ἄμην τοῦ κύματος. Ἐτρέξες καὶ σὺ κατόπιν του ὀκνός, ἀσθμαίνων, ἀλλ' ἕως νὰ φθάσῃς εἰς τὴν ὄχθην τῆς λίμνης, πατῶν ἐπὶ τοῦ ὀλισθηροῦ βάλτου, γλιστρῶν, ἀνάμεσα εἰς ταῖς ἀρμυρήθραις καὶ εἰς ταῖς βουρλιαῖς, ὁ Χριστοδουλῆς εἶχε κόψει ἤδη ὀλόκληρον δεσμίδα ἐκ τῶν πρῶτων εὐωδῶν καὶ μεθυσιτικῶν ἀνθέων, τὰ ὁποῖα ἐζήτει ἡ Πολύμνια, τρέχων ἀπὸ συστάδα χόρτου εἰς συστάδα, αἰτνες ἐσκίαζαν φιλαδέλφως τὰ πτωχὰ ὄρατα ἄνθη, τὰ τόσοσιν τρουφερά καὶ ἀσθενῆ, μὲ τὰ λευκὰ πέταλα καὶ τὸν ὄχρον ὑπερον, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὡς νὰ παραπονοῦνται, διατί νὰ φύωνται εἰς τὸ χῶμα καὶ νὰ εἶνε τόσοσιν χαμαιπετῆ; ὁ Χριστοδουλῆς τὰ ἔκοπτεν ἀσπλάγγως, ἀνὰ δύο καὶ τρία, μεμυγμένα μὲ χόρτα, καὶ τὰ ἐστοίβαζεν ἐπὶ τῆς ὀλένης τῆς χειρὸς του, μεταβαίνων ἀπὸ βουρλιᾶν εἰς βουρλιᾶν, βλέπων τὰ βούρλα καὶ ἀναστενάζων, διατί νὰ μὴν ἔχη ἀλιεύσει μὲ τὰς χεῖρας του τόσοσιν πέτραις καὶ τριγλία, ὅσα βούρλα ἔβλεπε, καὶ διατί νὰ μὴ δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ ταῦτα ὅπως ὀρμαθιάσῃ ἐκεῖνα.

Μέχρις οὐ κατορθώσῃς καὶ σὺ νὰ εὗρῃς ὀλίγα

ἴτσια νὰ κόψῃς, ὁ Χριστοδουλῆς εἶχε καταρτίσει ἤδη ὀλόκληρον ἀγκαλίδα, κ' ἐπέστρεφε τρέχων πρὸς τὸν ἀνεμόμυλον, ἐκεῖ ὅπου ἴστατο περιμένονσα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της ἡ Πολύμνια. Ἐν τούτοις ἐπρόφθασες καὶ σὺ καὶ τῆς ἔφρες μικρὰν, ὅση ἠδύνατο νὰ συνθλιβῇ μεταξὺ ἀντίχειρος καὶ λιχανοῦ, δεσμίδα, ἀλλὰ τὸ εὐχαρι-

στῶ τὸ πρὸς σέ ἦτο, ὡς εἰκός, χλιαρότερον ἀπὸ τὸ εὐχαριστῶ τὸ πρὸς τὸν φίλον σου. Καὶ οὐχ ἦτιον ἔμεινες εὐχαριστημένος, ὀλιγαρκῆς καὶ κυριενόμενος ὑπὸ αὐταρέσκου νάρκης, δμῶνίμου μὲ τὸ τρουφερόν ἐκεῖνο ἄνθος, τὸ ὁποῖον ἐζήτει μὲν ἀπὸ σέ, ἔλαβε δὲ ἀπὸ τὸν φίλον σου ἡ Πολύμνια.

[Τὸ τέλος εἰς τὸ προσεχές]

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΝ*

*Υπολαμβάνω γὰρ τοὺς υἱεὶς ἡμῶν βελτίους ἕσασθαι, καταλειφθέντων αὐτοῖς ἐπομημάτων τοιούτων.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ

Ἡ διαφορὰ τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων εἶναι τόσον βαθεῖα, ὥστε ἡ περιγραφή καὶ ἡ ὑπαγωγή τῶν ἀθροιστικῶς εἰς μίαν συνολικὴν μορφήν δὲν εἶναι διόλου εὐκόλος.

Ὁ χαρακτήρ, ἡ κρυφὴ αὐτὴ δύναμις, ὅπου ἐνεργεῖ χωρὶς μέσων, μὲ μόνην τὴν παρουσίαν τῆς, εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῆ ἑπαρκῶς καὶ σαφῶς.

Τὸ πνεῦμα ἔχει τὰς συνηθείας του, τὴν δύναμίν του ἢ καρδίαν τὰ αἰσθητήριά της, ἢ ἐνέργειαν τὴν ὀρισμένην κατεύθυνσίν της ὅλα τὰ ψυχόρμητα κινήματα τείνουν πρὸς κάποιον σκοπὸν. Τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν αὐτῶν δυνάμεων, ἢ ἔκφρασις, ὅπου ἠμποροῦν νὰ λάβουν τὰ αἰσθητήρια, τὰ πάθη, ἢ ἰδέα, ἀποτελοῦν τὸν χαρακτήρα.

Ἡ εὐφυΐα, ἡ εὐγλωττία, ἡ βλακεία, ἡ ὠραιότης, ἡ ἀντιπάθεια, ὅλα αὐτὰ αἰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἀπροσδιόριστοι ἰδιότητες ἐξασκοῦν ἓνα εἶδος προσωπικοῦ μαγνητισμοῦ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἄνθρωπος, ὅπου συμμετέχει εἰς τὴν ζωὴν τῶν πραγμάτων, λαμβάνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσῃ τοὺς ἰδίους νόμους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπακούει.

Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ τῶν ἀνθρώπων μᾶς δίνουν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν διαφορὰν ποῦ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ θάρρους, τῆς δειλίας, τῆς δυνάμεως, τῆς κακίας, τῆς καλωσύνης μᾶς παρούσας. ζοῦν τὰς μορφάς, ὑπὸ τὰς ὁποίας συνήθως ἠμποροῦν νὰ προσωποποιηθοῦν αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ ἐλαττώματα.

ἠμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι χαρακτήρ εἶναι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀντικατοπτρίζονται, ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς προσωπικότητός μας, αἱ σκέψεις, τὰ ἔργα, αἱ λόγῳ μας, αἱ θελήσεις μας, εἰς τὰ ἑχωριστὰ ἰδιώματα καθενός.

Ἡ δὲ ὑπαγωγή ὀρισμένων ἀνθρωπίνων χαρακτήρων εἰς μίαν συνολικὴν μορφήν, ὁμοιάζει μὲ πρισματικὸν καθρέπτην, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναγνωρίζει κανεὶς τὴν ψυχικὴν του φυσιογνωμίαν, ἀλλὰ πάντως ἀλλοιωμένην καὶ παραμορφωμένην.

Ἡ περιγραφή τῶν χαρακτήρων, τὸ ψυχικὸν αὐτὸ σχεδίουγραμμα ἑνὸς ἀνθρώπου, εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνας τρόπος τῆς διαπραγματεύσεως τῆς ἠθικῆς, καὶ ἀνήκει εἰς τὸν Θεοφράστον.

Πρώτος ὁ Ἀριστοτέλης, ἀνατόμος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὑπεστήριξε, ὅτι κάθε ἀρετὴ εὐρίσκεται μεταξὺ δύο ἀντιθέτων ἐλαττωμάτων,

τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως. Ὁ Θεοφράστος ὁμοίως ἐμελέτησε τὰς αἰτίας τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, ἐσκέπητῃ νὰ συναθροίσῃ εἰς ἓν ἰδανικὸν πρόσωπον ὅλους τοὺς χαρακτήρας μᾶς κακίας ἢ ἑνὸς ἐλαττώματος, καὶ ἐδημιούργησε μορφὰς γελοίας ἢ ἀπεχθεῖς.

Οἱ χαρακτήρες τοῦ Θεοφράστου εἶναι μίαν διαρκῆ ἀλληγορίαν εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἀθηναίων. Εἰς αὐτοὺς ἀνευρίσκομεν τὰς ἐορτάς των, τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, τὰς δεισιδαιμονίας, τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς θεσμούς, τὴν στρεφοδικίαν, τὴν πολυτέλειαν, τὰς στοάς, τὴν ἀγορὰν, τὴν παλαιστράν.

Οἱ χαρακτήρες αὐτοὶ εἶναι ἢ πρώτη πηγὴ τῆς κωμωδίας ἀπὸ αὐτοὺς ἐγεννήθη ἢ ἑλληνικὴ κωμωδία τοῦ Μενάνδρου, τὴν ὁποίαν ἐμιμήθη ὁ Τερέντιος.

Ὁ Θεοφράστος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἐρεσσὸν τῆς Λέσβου, κατὰ τὸ 372 π. Χ. ἀπὸ πατέρα βαφέα. Μικρὸς ἀκόμη ἐπῆγεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐσπούδασεν ὑπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐξετίμησε τὴν εὐφυΐαν καὶ εὐγλωττίαν του, τὸν ὠνόμασε δὲ Θεοφράστον, ἐπειδὴ εὐρίσκειν ὅτι τὸ ἀληθινὸν του ὄνομα Τύρταμος ἦτο τραχὺ εἰς τὴν προφορὰν.

Καὶ ὅταν ὁ Ἀριστοτέλης κατηγορήθη ὡς ἀσεβῆς, διὰ τὴν ἀποφυγὴν δὲ τὰς κατηγορίας ἀπῆλθεν εἰς Χαλκίδα, τὸν Θεοφράστον ἐξέλεξε ὡς διάδοχόν του εἰς τὴν Περικατήριαν σχολήν.

Ἡ φήμη τοῦ Θεοφράστου τότε ἤρchiσε νὰ κατακτῆ τὴν κοινὴν συμπάθειαν. Ὁ Σούιδας ἀναφέρει ὅτι τὸν περιστοιχίσαν δισχιλίοι μαθηταί. Διὰ τοῦτο κινούμενος ἀπὸ ζηλοτυπίαν ὁ Ζήνων εἶπεν, ὅτι ἂν ὁ χορὸς τοῦ Θεοφράστου ἦτο συγκροτημένος ἀπὸ περισσοτέρους μουσικούς, ὁ ἰδικὸς του ὁμοίως εἶχε περισσοτέραν ἀρμονίαν.

Αἱ τιμαὶ καὶ ἡ δόξα δὲν ἀργήσαν νὰ φθάσουν εἰς τὸν Θεοφράστον. Ὁ πατὴρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Φίλιππος τοῦ ἐπρόσφερε τὴν φιλίαν του καὶ μεγάλας τιμὰς, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ἐξήτησε νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν αὐλήν του. Καὶ ὅταν τὸν ἐκατηγόρησαν ὡς ἀσεβῆ, ὁ Ἄρειος Πάγος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπήγοντο τὰ θρησκευτικὰς φύσεως ζητήματα, τὸν ἐκήρυξε παμψηφεί ἀθῶον.

Ὁ Θεοφράστος ὡς φιλόσοφος ἦτο θειστής, ἠκολούθησε δὲ τὴν ἠθικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἠθέλε νὰ συνδυάσῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σωκρά-

τους καὶ τοῦ Πλάτωνος. Ἐφρόνει ὅτι ἡ μετρία ἡδονῆ, τὴν ὁποῖαν μᾶς προσφέρει ἡ φύσις, καὶ ἡ κομψότης τοῦ βίου ὄχι μόνον συνδυάζονται μὲ τὴν ἀληθινὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν ὑπεροχὴν καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ αὐξήσωμεν τὴν εὐτυχίαν μας. Ἐδίδασκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του νὰ ζοῦν ὡσάν ἀληθινοὶ φιλόσοφοι καὶ καλοὶ πολῖται. Κατέκρινε τὰς προλήψεις καὶ ἐπολεμοῦσε τὰς παρατόλμους ἀπαιτήσεις τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἐφρόνει, ὅτι διὰ νὰ εἶναι κανεὶς φιλόσοφος δὲν ἐφθανε νὰ εἶναι κυνικός ἢ στοικός. Στοικοὶ εἶναι συνήθως ὅσοι ἔχουν ὄργανισμὸν ἀναίσθητον εἰς τὸν πόνον καὶ εἰς τὴν ἡδονήν, ἢ ὅσοι ἐδυναμώθησαν εἰς τὴν σπουδὴν, μακρὰν ἀπὸ τοὺς ὁμοίους των, μὲ μόνον σκοπὸν νὰ ἐξυψωθοῦν ὑπεράνω αὐτῶν.

Ὁ Θεοφράστος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς κυνικούς, ὅπου ἠθέλαν τὸν φιλόσοφον μὲ ρυπαρὸν φόρεμα, παρουσιάζετο πάντοτε εἰς τὴν διδασκαλίαν του μὲ καθαρὸν καὶ κομψὸν ἔνδυμα. Ἐφρόει λεπτὰ ὑποδήματα, ἔτρωγεν εἰς πολυτελῆ τραπέζαν, καὶ ἑκατοικοῦσεν εἰς εὐρύχωρον σπιτί.

Ἦτον εὐπορος, εἶχε πολλοὺς δούλους καὶ ἐξη πάντοτε μὲ χλιδὴν, καὶ μάλιστα τὸν κατηγόρησαν διὰ τὸν ἀσεμον ἔρωτα, ὅπου εἶχε μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀριστοτέλους Νικόμαχον. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δούλους του εἶχεν ἀκολοθήσει τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῦ Θεοφράστου, κατόπιν δὲ ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἠμπορεῖ νὰ ἔχη τὴν ἐλευθερίαν της μέσα καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα, ὅπου δὲν τῆς ἀνῆκει.

Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ Θεοφράστος ἐπροτίμησε τὴν φιλοσοφικὴν ἀφροντισίαν τοῦ ἀγάμου βίου ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς οἰκογενείας, εἶναι ὁμοίως βέβαιον, ὅτι δὲν ἀφῆσε τέκνα.

Ὁ Κικέρων ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεοφράστος ἐπροτιμοῦσε περισσότερο ἀπὸ κάθε τι νὰ ἐπαναπαύεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς φιλοσοφίας, τοῦτο ὁμοίως δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν Πλούταρχον, ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Θεοφράστος ἐπολέμησε δύο φορές διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν τυραννίαν.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοφράστου πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἦτο μεγάλη, διὰ τοῦτο δὲν ἔπαισε νὰ διδάσκῃ οὔτε ὅταν ἐφθασεν εἰς βαθὺ γῆρας, καὶ, ὅταν δὲν ἠμποροῦσε πλέον νὰ περιπατῆ, ἐξῆτει νὰ τὸν ὀδηγοῦν πρὸς τοὺς μαθητὰς του ἐπάνω εἰς φορεῖον.

Ἡ λεπτότης τῶν τρόπων, ἡ χάρις τῆς ὁμιλίας, ἡ πολυμάθεια καὶ τὸ εἰρωνικὸν πνεῦμα τοῦ Θεοφράστου, ἔκαμναν παντοῦ ἐπιθυμητὴν τὴν παρουσίαν του.

Καὶ ὡς ἦτο περιζήτητος, ἐσύχναζε παντοῦ καὶ ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ πολλοὺς καὶ

διαφόρους ἀνθρώπους, καὶ νὰ σπουδάσῃ τὰ ἦθη καὶ τοὺς χαρακτήρας των.

Ὁ Θεοφράστος ἠγάπησε τὰς ἡδονὰς ὡς φιλόσοφος, καὶ τὰς ἐθεώρει ὡς ἀναπαύσεις χρησίμους εἰς τὴν ἀρετὴν. Τὰς γνώμας, ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις του, ὅσας ἀναφέρουν ὁ Πλούταρχος, ὁ Στοβαῖος, ὁ Διογένης Λαέρτιος, ὁ Κικέρων, ὁ Σούιδας καὶ ἄλλοι, δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν εἰς τὰ ἀκόλουθα ἀποφθέγματα.

§ 1. Διὰ νὰ εἶναι κανεὶς ἀξίος νὰ ὀνομάζεται ἐνάρετος δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι εὐσεβῆς καὶ νὰ προσφέρῃ θυσίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχη ὑποταγὴν πρὸς τὴν θεότητα, ἀγνὴν ψυχὴν καὶ νὰ εἶναι καλὸς πατὴρ, καλὸν τέκνον, καλὸς σύζυγος.

§ 2. Δὲν πρέπει κανεὶς ν' ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους πρὶν τοὺς γνωρίσῃ καλά, καὶ τοὺς ἀδελφούς του πρέπει ν' ἀρχίτῃ νὰ τοὺς ἀγαπᾷ.

§ 3. Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ πολλοὺς νόμους.

§ 4. Συχνὰ ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ μισηθῆ, μόνον ἐπειδὴ ἠγαπήθη παρατόλμ.

§ 5. Τὰ μάτια μας δὲν βλέπουν τὰ σφάλματα ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἀγαπῶμεν.

§ 6. Ἡ ἀρχὴ εἰς κοινοκτημοσύνης μεταξὺ φίλων πρέπει νὰ ἐννοῆται πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν κοινῶν φίλων¹.

§ 7. Ὅταν συλλογισθῆ κανεὶς, βλέπει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φθονῆ τὸν πλοῦτον, διότι ὅλοι μεταχειρίζονται τὰ αὐτὰ πράγματα τῆς πρώτης ἀνάγκης.

§ 8. Τὰ ἐγκλήματα, ὅπου γεννᾷ ἢ ἀχαλίνωτος ἡδονή, εἶναι βαρύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἠμπορεῖ νὰ γεννήσῃ ὁ θυμὸς.

§ 9. Ὁ ἔρως εἶναι πάθος ἀργῆς ψυχῆς, εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ ἀπερίσκεπτος ἐπιθυμία, ὅπου γεννᾶται γλήγωρα καὶ ἐξαλείφεται ἀργά.

§ 10. Ἡ ὠραιότης εἶναι ἀπάτη ἀλλοῦ.

§ 11. Αἱ γυναῖκες δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκουν τοὺς ἄνδρας, μάλιστα ὅταν εἶναι καλλωπισμέναι, διότι αὐτὸ φέρει κακὰ ἀποτελέσματα.

§ 12. Αἱ γυναῖκες πρέπει νὰ διαπρέπουν εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ ὄχι εἰς τὰ πολιτικά.

§ 13. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ καθεὶς νὰ τιμᾷ τὸν ἑαυτὸν του, ἂν θέλῃ νὰ μὴν αἰσθάνεται ἐντροπὴν ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἄλλους.

§ 14. Πρὸς κάποιον, ὅπου ἐκοκνίσεν ἀπὸ ἐντροπὴν, ὁ Θεοφράστος εἶπεν: ἔχε θάρρος, τέκνον, τοιοῦτον εἶναι τὸ χρῶμα τῆς ἀρετῆς.

§ 15. Ἡ συκοφαντία, τὴν ὁποίαν γεννᾷ ὁ φθόνος, δὲν ἀργεῖ νὰ ἐξαφανισθῆ².

¹ Τὰ περὶ φιλίας ἀξιώματα εἶναι ἀποσπάσματα τῆς συγγραφῆς τοῦ Θεοφράστου περὶ φιλίας. Εἰς τὸ ἔργον του ἐκεῖνο ἐπραγματεύετο, ἂν πρέπη κανεὶς νὰ θυσιάσῃ τὴν ὑπόληψίν του διὰ τὸν φίλον του, καὶ μέχρι ποίου σημείου.

² Ὁ Διογένης Λαέρτιος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεοφράστος εἶχε γράψῃ πραγματείαν περὶ συκοφαντίας.

* Ἀπὸ τὸν προσεχῶς ἐκδιδόμενον τόμον «Χαρακτήρες Θεοφράστου» κατὰ μετάφρ. Μαρτίνου Σιγούρου εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Ἀρχ. Ἑλλ. Συγγραφέων Γ. Φῆξη.

§ 16. Οἱ φαῦλοι χαίρονται περισσότερο δια τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων παρὰ διὰ τὴν ἰδικήν των εὐτυχίαν.

§ 17. Οἱ φθονεροὶ εἶναι πλέον ἀξιολύπητοι ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς, ἐπειδὴ δὲν ὑποφέρουν μόνον ἀπὸ τὴν ἰδικήν των δυστυχίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων.

§ 18. Ἡ εὐεργεσία, αἱ τιμαὶ καὶ αἱ τιμωρίαι εἶναι οἱ δεσμοὶ τῆς κοινωνίας.

§ 19. Πρέπει νὰ θέλωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν, ὄχι διὰ νὰ ἔχωμεν τὰς ἀπολαύσεις μας, ἀλλὰ διὰ νὰ ζῶμεν με ἀρετὴν.

§ 20. Πλέον ἐνδοξος εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ Ἀριστείδου, ἂν καὶ δὲν ἐστάθη πολὺ ἡδονικῆ, ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Συβαρίτου καὶ τοῦ Σαρδαναπόλου.

§ 21. Νὰ ἔχῃς τάξιν εἰς τὰς ὑποθέσεις σου, νὰ εἶσαι ἐπιφυλακτικὸς πρὸς τοὺς φίλους σου διὰ νὰ μὴν τοὺς κάμῃς ἐχθρούς, καὶ νὰ κανονίξῃς μαζί των τοὺς λογαριασμούς σου.

§ 22. Ἡ ψυχὴ πληρώνει εἰς τὸ σῶμα ἀκριβὸν ἐνοίκιον, καὶ εἶναι περισσότεραι αἱ ζημίαι παρὰ αἱ ὠφέλειαι.

§ 23. Ἡ δαπάνη τοῦ χρόνου μᾶς στοιχίζει πολὺ.

§ 24. Ὑπάρχει ἡλικία, ὅπου δὲν ἐπιτρέπει οὔτε ἀναβολήν, οὔτε ἀμέλειαν.

§ 25. Ὅταν εἶσαι ἀμαθὴς, κάμνεις καλὰ νὰ σιωπᾷς, ὄχι ὅμως καὶ ὅταν εἶσαι μορφωμένος.

§ 26. Τὸ σκῶμμα εἶναι ὄνειδισμὸς μετασηματισμένος τῶν σφαλμάτων τοῦ ἄλλου¹.

§ 27. Τόσον δύσκολον εἶναι τὸ αὐτοσχέδιον πνεῦμα, ὥστε ὀλιγώτερος κίνδυνος εἶναι νὰ ἐμπιστευθῆς εἰς ἄλογον ἀχαλίνωτον, παρὰ νὰ ἐκτεθῆς εἰς ὁμιλίαν ἀπρομελέτητος.

§ 28. Πρέπει νὰ διορθώσωμεν συχνὰ ὅτι ἐγράφαμεν, ἂν θέλωμεν νὰ μὴν ἔχῃ σφάλματα.

§ 29. Κανεῖς δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστεύεται τὴν τύχην, ἐπειδὴ χωρὶς νὰ τὸ περιμένῃς ἠμπορεῖ νὰ χάσῃς εὐτυχίαν, ὅπου ἀπέκτησες με πολλὸν κόπον.

§ 30. Ἡ τύχη κυβερνᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι ἡ φρόνησις.

§ 31. Ἡ μουσικὴ, ἡ τέχνη αὐτῆ, ποὺ παρηγορεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀνάγεται εἰς τρεῖς ἀρχάς, εἰς τὴν λύπην, εἰς τὴν ἡδονὴν καὶ εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν.

§ 32. Ὑπάρχουν περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκεῖνος, ὅπου ὑπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους, ὀφείλει νὰ μὴν ἀντιπράττῃ κατὰ τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ νὰ θυσιάσῃ μέρος τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων διὰ νὰ μὴ χαθοῦν ὅλα².

¹ Ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει τὸ σκῶμμα σεμνὴν ὕβριν.
² Αὕτη εἶναι ἡ βῆσις συγγραφῆς τοῦ Θεοφράστου περὶ τῆς πολιτικῆς τῶν περιστάσεων, τὴν ἀναφέρουσαν δὲ ὁ Διογένης Λαέρτιος καὶ ὁ Κικέρων.

§ 33. Οἱ ἄνθρωποι θυσιάουν πολὺ μέρος τῶν ἡδονῶν εἰς τὴν φιλοδοξίαν. Πεδαινομεν μόνις ἀρχίσωμεν τὴν ζωὴν¹, ὥστε δὲν βλέπω τίποτε ἐπιβλαβέστερον ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν. Εὐδαιμονεῖτε, καὶ ἡ ἀφήστε τὴν Φιλοσοφίαν, διότι θέλει μεγάλους κόπους, ἢ ἀσχολεῖσθε εἰς αὐτὴν με ζῆλον, διότι φέρει μεγάλην δόξαν.

§ 34. Περισσότερα εἶναι ἡ ματαιοφροσύνη παρὰ ἡ ὠφέλεια εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν.

Ἀπὸ τὰ ἀποφθέγματα αὐτά, ῥάκη τῆς μεγάλης σκέψεως τοῦ Θεοφράστου, βλέπομεν με πόσῃ δύνάμει καὶ φιλοσοφικῇ ἀντίληψιν τὸ πνεῦμα του ἠμπόρσεν νὰ ὑψωθῇ, ν' ἀντικρούσῃ τὴν ζωὴν, καὶ νὰ ἐξωτερικευθῇ ὡσὰν εἰς μίαν ἡθικὴν ἀποκάλυψιν.

Ὁ Θεόφραστος ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 287 π. Χ., ἀφῆσε δὲ ἄπειρα συγγράμματα, 220 κατὰ τὸν Διογένην Λαέρτιον, ἀλλὰ ὁ καιρὸς καὶ ἡ βαρβαρότης τὰ κατέστρεψαν σχεδὸν ὅλα. Εἰς αὐτὰ εἶχε συμπληρώσει καὶ ἐπεκτείνει τὰς θεωρίας τοῦ διδασκάλου του Ἀριστοτέλους. Ἡ ἀπέραντος πολυμαθεία του περιέλαβεν ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Θεόφραστος ἦτο παρατηρητὴς τῶν ἡθῶν καὶ τῶν πραγμάτων με κρίσιν καὶ ὀρθοφροσύνην, ἀλλὰ δὲν ἦτο πνεῦμα δημιουργικόν, ὅπου ἀνοίγει νέους δρόμους.

Ὁ Θεόφραστος εἰς τοὺς Χαρακτήρας του περιγράφει τὰ ἦθη τῶν Ἀθηναίων, ὄχι ὅλων τῶν Ἑλλήνων, τοῦτο ὅμως εἶναι ἀδιάφορον, διότι ὁ χαρακτήρ εἶναι ὁ ἴδιος, παρ' ὅλην τὴν ἀπόστασιν τῶν αἰώνων, ἐκτὸς μερικῶν συνηθειῶν, ὅπου ἢ ἔχουν ἐκλείψῃ ἢ ἔχουν ἀνικατασταθῆ δι' ἄλλων.

Ἡ δημοκρατία τῶν Ἀθηναίων τότε ἦτο ἐλευθέρη πόλις, με ὠραίας πλατείας, με τὴν ἀγορὰν, με τὰ ἀγάλματα, με τὰ θέατρα, κέντρον πολιτισμοῦ καὶ πνευματικῆς ἀκμῆς. Οἱ δοῦλοι ἦσαν προωρισμένοι διὰ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ λουτροῦ, τῶν συμποσίων, τῶν ταξιδίων.

Οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους ὁ Θεόφραστος περιγράφει εἰς τοὺς Χαρακτήρας του, ἐπερνούσαν τὴν ζωὴν των εἰς τὰς πλατείας καὶ εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὰ ἀμφιθέατρα καὶ τὰς στοάς.

Διάφοροι ἡθικολόγοι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἐπροσπάθησαν νὰ μιμηθοῦν τοὺς χαρακτήρας τοῦ Θεοφράστου: ὁ La Bruyère, ὁ Abbé de

¹ Ὁ Κικέρων λέγει, ὅτι ὁ Θεόφραστος κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του παρεπονέτο, διότι ἡ φύσις ἔδωκε μακροβιότητα εἰς περιττὰ ζῆλα, καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ τελειοποιήσουν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ὁ δὲ ἅγιος Ἰερώνυμος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεόφραστος, ὅταν ἐπλησίαζε πρὸς τὸν θάνατον, εἶπεν ὅτι λυπεῖται, διότι ἐγκαταλείπει τὴν ζωὴν, ὅταν ἀρχισε νὰ γίνεταί σοφός.

Villiers, ὁ Vauvenargues, ὁ γερμανὸς Gellert καὶ ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἰδικὸς μας Λασκαράτος.

Ἀπὸ τοὺς χαρακτήρας τοῦ Θεοφράστου δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν περίτεχον λεπτότητα οὔτε τὸν βαρὺν φραστικὸν διάκωσμον, ὅπου χαρακτηρεῖ τὰ νεώτερα φιλολογικὰ ἔργα αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἔχουν ὅμως τὴν σεμνὴν ἀρχαίαν ἀλότητητα, τὴν γυμνὴν ἀκρίβειαν, ὅπου μᾶς δίνει ἐντύπωσιν πλέον δυνατὴν ἀπὸ ὅλας τὰς πολυλογίας.

Οἱ χαρακτήρες τοῦ La Bruyère καὶ τοῦ Λασκαράτου, φυσικὰ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἁμοιάζων με τοῦ Θεοφράστου. Εἰς τοὺς σημερινούς χαρακτήρας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὐρωμεν τὰς δημοσίας συνελύσεις τοῦ λαοῦ, ἢ τὰς συναθροίσεις εἰς τὴν παλαιστραν, ἢ τὰ μέρη, ὅπου οἱ φιλόσοφοι ἐδίδασκαν τὰ δόγματα των. Ἡ σκηνοθεσία ἔχει ὑποστῆ ῥιζικὴν μεταβολήν, ὁ ἄνθρωπος ὅμως μένει ὁ ἴδιος.

Διὰ νὰ κριθῇ ἕνας χαρακτήρ χρειάζεται προοπτικὴν καὶ πρὸ πάντων χρειάζεται φῶς καὶ ἐπιγνώσιν. Διὰ τοῦτο πρέπει πάντα νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐποχὴν, ὅπου ἐγράφησαν οἱ χαρακτήρες. Ὁ La Bruyère ζωγραφίζει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ του, ἐπῆρεν ὡς πρότυπα τὰ πρόσωπα, ὅπου τὸν ἐκεριστοίχιζαν, τὰς φυσιογνωμίας, ὅπου ἐγνώρισεν. Ὁ Θεόφραστος δὲν ἀντέγραψεν, ἀλλὰ ἐξεκόνισεν ὡς ζωγράφος τῆς ἱστορίας, ὅπου ἐκλέγει καὶ συναθροίζει διάφορα πρόσωπα διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὴν συνολικὴν μορφήν, ὅπου θὰ ὁμοιάξῃ κάπως πρὸς ὅλους. Ἐμιμήθη τὰς γενικὰς γραμμὰς, τὴν τελικὴν ἐντύπωσιν, ἢ ὅποια δὲν διαφέρει πολὺ εἰς άτομα, ὅπου ἔχουν ὅμοιον χαρακτήρα. Καὶ ἔτσι σχηματίζει μίαν ἰδανικὴν ἀλήθειαν, ἢ ὅποια πλησιάζει πρὸς τὴν φυσικὴν χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶναι.

Ὅπως ὁ Θεόφραστος ἔλαβε τὴν ὕλην τῶν χαρακτήρων του ἀπὸ τὴν ἀθηναίαν ζωὴν τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔτσι καὶ ὁ σατυρικός ποιητὴς Λασκαράτος ἀπὸ τὴν Κεφαλληνίαν τῆς ἐποχῆς του. Τὸ «Ἴδον ὁ ἄνθρωπος» τοῦ Λασκαράτου ἔχει ξεχωριστὸν χαρακτήρα sui generis. Ἐρευνᾷ τὴν ψυχικὴν σύστασιν τοῦ ἀτόμου, ὑποδεικνύει κάθε ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, παρουσιάζει τὴν γελοίαν ὄψιν τῆς ζωῆς, ζωγραφίζει τὰς σκέψεις, τὰς διαθέσεις, τὰ κινήματα.

Ἄν καὶ ἡ χαρακτηρισμογραφία εἶναι μᾶλλον φιλοσοφικὸν πεζογράφημα, ἢ δὲ σάτυρα ποιητικὸς χλευασμὸς, ἐν τούτοις ἔχουν μεταξὺ των στενὴν σχέσιν. Καὶ ἡ σάτυρα καὶ ἡ χαρακτηρισμογραφία ἔχουν πηγὴν τὸν κοινωνικὸν βίον, συμπορευόνται δὲ παρὰ τὴν ἡθικὴν, διότι ὄχι μόνον ὑποδεικνύουν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ γελοιο-

ποιοῦν. Πάντοτε δὲ θεραπεύει τελεσφορότερον ἢ εἰρωνεία ἀπὸ κάθε ὕβριν, συμβουλὴν ἢ κατηγορίαν. Ἡμποροῦμεν λοιπὸν νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ σάτυρα καὶ ἡ χαρακτηρισμογραφία εἶναι δύο δρόμοι, ὅπου ἀναχωροῦν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ διὰ νὰ καταλήξουν εἰς τὸ ἴδιον τέγμα. Διὰ τοῦτο καταγινόμενος εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου, χωρὶς νὰ θέλω, ἔφερα τὴν σκέψιν μου εἰς τὸν Λασκαράτον περισσότερον παρὰ εἰς τὸν La Bruyère. Καὶ τοῦτο ἠθέλησα νὰ ὑποστηρίξω, εἰς συνομιλίαν μου μ' ἕνα καθηγητὴν. Ἐκεῖνος μού ἔλεγεν, ὅτι μόνον ὁ Θεόφραστος ἐπέτυχε εἰς τοὺς Χαρακτήρας του, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀπέτυχαν καὶ παρενόησαν ἀκόμη καὶ τὸν σκοπὸν. Ἄντι νὰ τοῦ ἀπαντήσω, ἐπροτίμησα νὰ δικαιώσω μίαν ἀκόμη φοράν τὸν La Bruyère, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν, ὅτι εἰς μερικὸς σοφοὺς ἀρέσουν μόνον τῶν ἀρχαίων τὰ ἀποφθέγματα, ἢ τὰ παραδείγματα, ὅπου μᾶς παρουσιάζει ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ρωμαίων, τῶν Περσῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων δι' αὐτοὺς ὁ σύγχρονος κόσμος εἶναι ἀνούσιος, καθὼς καὶ ἡ φιλολογία, ὅπου ἐκπηγάει ἀπὸ αὐτόν.

Καὶ φυσικὰ οὔτε κἂν ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν σκέψιν μου νὰ συγκρίνω τὸν Θεόφραστον με τὸν Λασκαράτον ἢ τὸν La Bruyère, διότι γνωρίζω, ὅτι ἂν ἡ φύσις δὲν ὁμοιοκαταλητεῖ ποτὲ τὰ τέκνα τῆς, πολὺ περισσότερον ἢ τὴν τέχνην δὲν ὁμοιοκαταλητεῖ τοὺς συγγραφείς.

Οἱ Χαρακτήρες τοῦ Λασκαράτου εἶναι μία ἀνατομία ψυχῶν, μία διάγνωσις χαρακτήρων.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν Ρητορικὴν του, ὅταν ἐξετάξῃ τὰ πάθη, προσωποποιεῖ τοὺς χαρακτήρας ὡς ἐξεκονιζόμενα πρόσωπα. Οἱ Χαρακτήρες τοῦ Λασκαράτου εἶναι εἰκόνες συγχρόνων. Δὲν εἶναι γενικοὶ τύποι, χαρακτήρες ἀνθρώπων κάθε τόπου καὶ ἐποχῆς. Εἶναι ὅμως τόσον ζωντανοὶ καὶ ἀληθινοί, ὥστε δὲν ἠμποροῦν νὰ μείνουν περιορισμένοι εἰς τὸν τοπικὸν κύκλον.

Ὁ Θεόφραστος πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν αἰώνιον ἄνθρωπον, διότι ὁ ἄνθρωπος κάθε ἐποχῆς εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς θὰ εἶναι πάντα ὑποκριτὴς, φλύαρος, φιλάρεσκος, ἀδιάντροπος, φορτικὸς, ψευδοπροθύμος, ἀγεννὴς, δεισιδαίμων, μεμψίμοιρος, δῦσπιστος, μικροφιλότιμος, φιλάργυρος, ὑπερήφανος, δειλός, κακολόγος, πονηρός, αἰσχροκερδὴς.

Ὁ Θεόφραστος πλούσιος καὶ σοφός, εὐτυχὴς καὶ δυνατός, ἐβάδισε κάτω ἀπὸ τὴν διπλὴν φεγγοβολὴν τοῦ ἡλίου τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης, καὶ ἐγνώρισεν τὸν αἰώνιον ἄνθρωπον εἰς ὅλας τὰς μορφὰς καὶ τὰς ψυχικὰς ἀποχρώσεις. Ὁ δὲ ἀρχαῖος λυρικὸς Εὐῆνος εἶπεν:

Ἦγομαι σοφίας εἶναι μέρος οὐκ ἐλάχιστον ὀρθῶς γινώσκειν ὅλος ἕκαστος ἀνήρ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

ΠΕΡΙ ΚΟΛΑΚΕΙΑΣ

Ημπορούμεν να εἰπωμεν, ὅτι ἡ κολακεία δὲν εἶναι ἐντιμὸν πράγμα, ἀλλ' ὅτι συμφέρει εἰς τὸν κόλακα.

Ὅπως τύχη νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα κόλακα θὰ τὸν ἀκούσῃ εἰς τὸν δρόμον νὰ λέγῃ: «Κύτταξε πῶς σὲ παρατηροῦν, κανένα δὲν κιντίζου δπως ἐσέ. Χθές σὲ ἐπαινοῦσαν εἰς τὴν Στοάν¹, θὰ ἦσαν τριάκοντα ἄνθρωποι καὶ ἔτυχε νὰ ἐρωτήσουν ποῖος εἶναι ὁ ἀριστος πολίτης δλοι τότε ἀρχισαν ἀπὸ σὲ καὶ εἰς σὲ ἐτελείωσαν».

Καὶ λέγει πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Ξεσκονίζει καὶ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος ἀπὸ τὸ φόρεμα τοῦ φίλου του, ἂν ὁ ἄνεμος εἴσῃ ὀλίγον ἀχυρον εἰς τὴν κόμην του, τὸ ἀφαιρεῖ καὶ λέγει με τὸ μειδίαμα εἰς τὰ χεῖλη, «βλέπεις, δυὸ ἡμέρες δὲν σὲ εἶδα καὶ ἐγέμισες ἀσπρες τρίχες, ἂν καὶ ἔχῃς διὰ τὴν ἡλικίαν σου, τὴν κόμην μαύρην περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον».

Ὅταν ὁ φίλος ὁμιλῇ, θὰ ἴδῃς τὸν κόλακα νὰ προστάξῃ τοὺς ἄλλους νὰ σιγήσουν, ὅταν ἀκούῃ τὸν ἐπαινεῖ, καὶ ὅταν τελειώσῃ τὴν ὁμιλίαν του τὸν χειροκροτεῖ καὶ τοῦ φωνάζει «εὖγε!»

Ἄν ὁ φίλος εἴπῃ κανέν ἀνόητον ἀστεῖον θὰ ἴδῃς εὐθὺς τὸν κόλακα νὰ κυριεύεται ἀπὸ δυνατὸν καὶ ἀκράτητον γέλωτα, καὶ νὰ βουλώῃ τὸ στόμα του με τὸ φόρεμά του, ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ συγκρατηθῇ.

¹ Εἰς τὰς Ἀθήνας ἦσαν πολλοὶ στοαί. Ἐπισημότεροι ἦσαν: ἡ Βασιλική, ἡ τοῦ Διός, καὶ ἡ Ποικίλη Στοά, ἡ ἀραιότερα, τῆς ὁποίας οἱ τοῖχοι ἦσαν εἰκονογραφημένοι ἀπὸ Ἕλληνας ζωγράφους. Εἰς τὴν Ποικίλην Στοάν ἐσύχναζον οἱ Στοῖκοι καὶ ἐδίδασκεν ὁ Ζήνων· αὐτὴν ἐνοεῖ ἐδῶ ὁ Θεόφραστος.

Εἰς τὸν δρόμον λέγει πρὸς τοὺς διαβάτας νὰ σταθοῦν διὰ νὰ περάσῃ ὁ φίλος.

Ἀγοράζει μήλα καὶ ἀπίδια καὶ τὰ δίδει εἰς τὰ παιδιὰ ἔμπρὸς εἰς τὸν πατέρα, ἔπειτα τὰ φιλεῖ καὶ λέγει: τί καλὰ παιδάκια, σὰν τὸν πατέρα τους.

Ἄν ὁ φίλος ἀγοράξῃ ὑποδήματα, θ' ἀκούσῃ τὸν κόλακα νὰ τοῦ λέγῃ ὅτι ἔχει τὸ πόδι ἐντελέστερον καὶ πλεον σύμμετρον ἀπὸ ὅλα τὰ δείγματα.

Εἰς τὰς ἐπισκέψεις τρέχει ἔμπρὸς διὰ νὰ τὸν προαναγγεῖλῃ, ὕστερα γυρίζει εὐθὺς ὀπίσω διὰ νὰ εἴπῃ: ἔδωσα τὴν εἶδησιν. Εἶναι ἀκόμη ἰκανὸς νὰ τρέξῃ εἰς τὰ καταστήματα διὰ νὰ ἐξυληρετήσῃ γυναικείας ἀγοράς.

Εἰς τὰς ἐσορτὰς εἶναι ὁ πρῶτος, πὺν ἐπαινεῖ τὰ καλὰ κρασιά. Κάθεται κοντὰ εἰς τὸν φίλον του καὶ τοῦ λέγει: τρώγεις χωρὶς ὄρεξιν, ἢ τοῦ προσφέρει μερίδα καὶ λέγει: πάρε αὐτὸ, εἶναι ἐκλεκτόν.

Ἡμπορεῖ ἀκόμη νὰ τὸν ἐρωτήσῃ μήπως κρυάνη, ἂν θέλῃ τὸ ἐπανωφόρι του ἢ καὶ νὰ τὸν περισκεπάσῃ ὁ ἴδιος με προσοχὴν.

Ὡς νὰ μὴν ἀρκοῦν αὐτὰ, πλησιάζει περισσότερον τὸν φίλον του, τὸν ἀτενίζει καὶ κατὰ τοῦ ψιθυρίζει, ἀλλὰ εἰς τρόπον ὥστε νὰ τὸν ἀκοῦν καὶ οἱ ἄλλοι.

Εἰς τὸ θέατρον παίρνει τὰ προσκέφαλα ἀπὸ τὸν δούλον διὰ νὰ τὰ στρώσῃ αὐτὸς περιποιητικώτατα.

Βεβαιώνει, ὅτι τὸ σπίτι τοῦ φίλου του ἔχει οἰκοδομηθῆ με ἀρίστην ἀρχιτεκτονικὴν, ὅτι ὁ ἀγρὸς εἶναι λαμπρὸς καλλιεργημένος καὶ ἡ εἰκὼν ὁμοιάζει περισσότερον ἀπὸ τὸ πρωτότυπον.

Ὅστε ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ διὰ τὸν κόλακα, ὅτι λέγει καὶ κάμνει ὅλα ἐκεῖνα, με τὰ ὁποῖα φαντάζεται πῶς γίνεται εὐχάριστος.

[Μετάφρ. ΜΑΡΙΝΟΥ ΣΙΓΟΥΡΟΥ]

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ

ΕΡΩΤΙΚΟ

Θέ μου, κι' ἄς ἦταν νὰ ξεχνοῦσα,
Θέ μου, κι' ἄς ἦταν δυνατό,
Μελαχροινή, ξανθιά καὶ ροῦσα,
Νὰ μὴ γυρνοῦσα πιά νὰ δῶ.

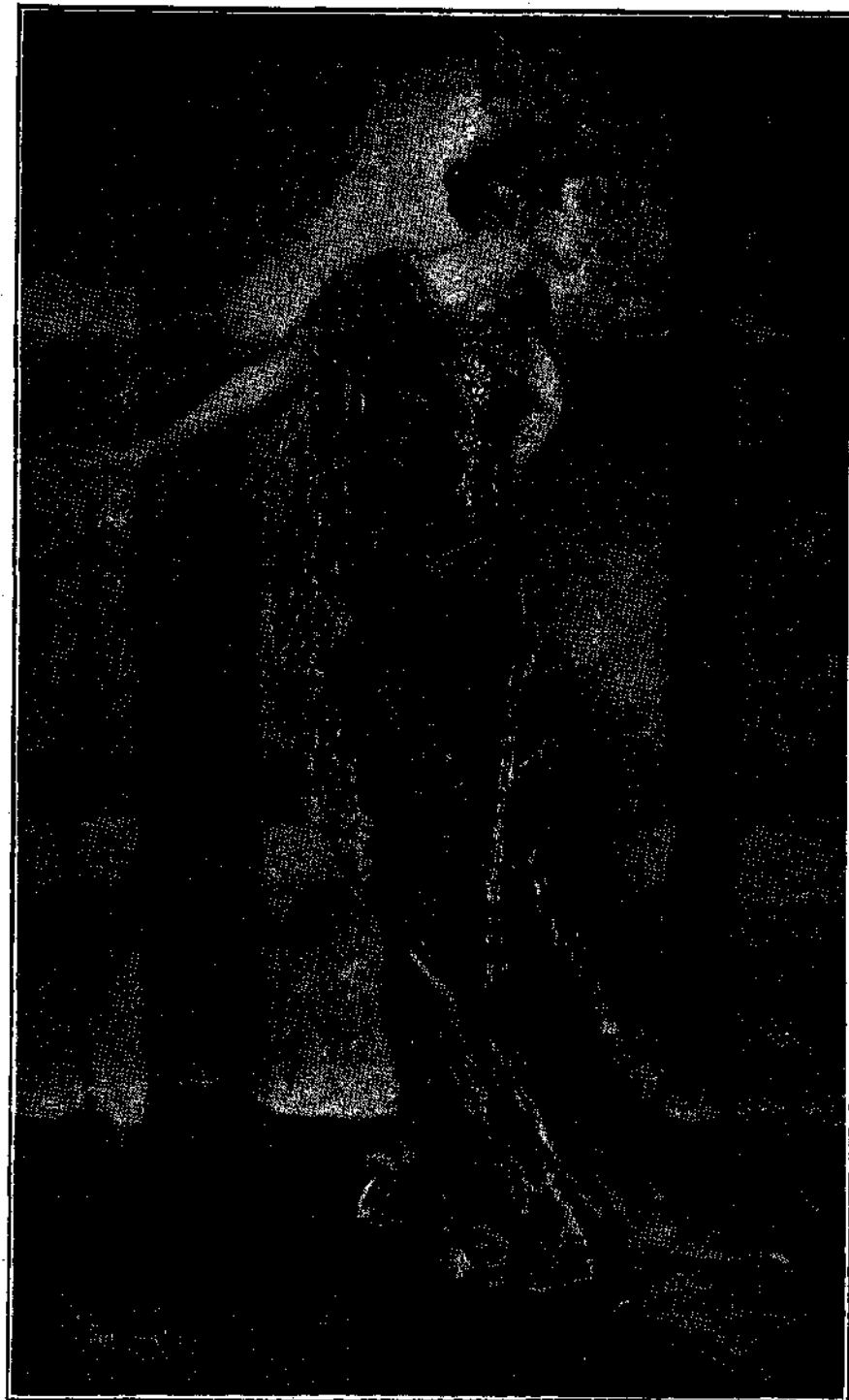
Παρίσι

Ἀγάπη, Μεδουσά καὶ Μοῦσα
Πόσα ἀπὸ σένα δὲν τραβῶ,
— Θάλασσα πικροκυματοῦσα
Κι' ἐγὼ παιχνίδι στὸν ἀφρό...

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΣΟΥΑΝ

ΜΑΡΗ-ΚΛΑΙΡ*

- ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ -

Ολη την ημέρα συλλογιζόμουν αυτά, που μου είπε ο κύριός μου. Δεν καταλάβαινα γιατί να μη θέλη ή ηγουμένη να ιδώ την αδελφή Μαρία. Καταλάβαινα όμως πως ή αδελφή Μαρία δεν μπορούσε τίποτε πια να κάμη για μένα και υποτάχθηκα με τη σκέψη πως θα έρθη μια μέρα, όπου κανείς δεν θα μπορούση να με έμποδιση να την ιδώ.

Την ώρα του ύπνου ή κυρά μου ήρθε μαζί μου να βάλη ακόμα ένα σκέπασμα στο κρεβάτι μου· μου είπε καληνύχτα και μου σύστησε να μὴν την λέγω κυρά· ήθελε να την λέγω με τὸνομά της μόνο, Παυλίνα· έπειτά μου είπε πως ήμουν σαν παιδί του σπιτιού και πως με κάθε τρόπο θα με κάνη να συνηθίσω μαζί τους.

Την άλλην ημέρα ο κύριός μου μ' έβαλε στο τραπέζι, δίπλα στον αδερφό του. Του είπε γελώντας, πως δεν έπρεπε να νηστεύω, γιατί είχα ανάγνη να μεγαλώσω.

Ο αδελφός του κυρίου μου δνομαζόταν Εδγένιος· μιλούσε πολύ λίγο, μα κύταζε πάντα εκείνους, που μιλούσαν, και τα μικρά του μάτια φαινότανε πολλές φορές περιπαυτικά. Ήταν τριάντα χρόνων, μα δεν έδειχνε πολύ περισσότερο από είκοσι. Ήξερε καθετί που τον ρωτούσαν· μαζί του δεν αισθανόμουν καμιά στενοχώρια.

Τραβήχτηκε κοντά στον τοίχο, για να μου κάνη θέσι και είπε στον αδερφό του:

— Πολύ καλά.

Τώρα που όλα τα χωράφια ήταν σπαρμένα, ή Μαρίνα έπαινε τα πρόβατά της σε πολύ μακρινές βοσκές. Ο βουκόλος κ' εγώ παίρναμε τα ζώα μας στα δάση, όπου βρούκαμε πρασινάδα. Υπόφερα πολύ από το κρύο, με δλη την κάπα, που με σκέπαζε ως τα πόδια. Ο βουκόλος πολλές φορές άναβε φωτιά· έψηνε πάνω στα κάρβουνα πατάτες και κάστανα και μουδινε κ' έμένα. Μ' έμαθε να καταλαβαίνω από που έρχεται ο άέρας για να μπορη κανείς να βροσκη το άπάνεμο· και μου έλεγε ένα τραγουδί: το Νερό και το Κρασί.

Ήταν ένα τραγουδί, που είχε το πιο λίγο είκοσι στροφές. Το νερό και το κρασί μάλλοναν λέγοντας: εσύ κάνεις τη δυστυχία των ανθρώπων, εγώ αξίζω κάθε έπαινο. Εγώ έλεγα, πως το νερό είχε δικιο, μα ο βουκόλος δεν έδινε το άδικο στο κρασί. Περνούσαμε ώρες πολλές

μαζί. Μου μιλούσε για τον τόπο του, που ήταν πολύ μακριά από τη Σολόνη. Μου διηγήθηκε πως πάντα είχε ζήσει βουκόλος και πως, σαν ήταν παιδί ένας ταύρος τον είχε ριξει χάμω και τον πλήγωσε. Είχε υποφέρει πολύ καιρό από την πληγή του και ξεφώνιζε από τους πόνους· έπειτα πέρασαν οι πόνοι, μα έμεινε σκαίτης. Έγνώριζε με τὸνομά τους όλα τα κτήματα, όπου είχε υπηρετήσει βουκόλος. Οι κύριοί του ήταν άλλοι κακοί άλλοι καλοί, μα ποτέ δεν είχε βρη τόσο καλούς ανθρώπους, όπως στην Παληόπολη. Έλεγε πως οι αγελάδες του κύρ Σουλβαίν δεν έμοιαζαν με τις αγελάδες του τόπου του· εκείνες ήταν κοντές και είχαν κέρατα μυτερά σαν άδράχτια. Οι δικές μας ήταν ψηλές και παχειές και είχαν κέρατα αλλοκατά και όχι λεπτά. Τις αγαπούσε και τις μιλούσε με τὸνομά τους. Η αγαπημένη του ήταν μια άσπρη έμορφη αγελάδα, που την είχε αγοράσει ο κύρ Σουλβαίν την άνοιξη. Όλοένα σήκωνε το κεφάλι και κύταζε μακριά, και μονομιās έφρευγε τεντόνοντας το λαιμό.

Ο βουκόλος εφώναζε δυνατά:

— Στάσου, λευκή, στάσου.

Τις περισσότερες φορές σταματούσε μόνη της, μα ήταν στιγμές, που έπρεπε να ξεπολύση το σκυλί. Καμιά φορά πιανότανε με το σκυλί, γιατί δεν ήθελε να σταματήση, μα το σκυλί την δάγκανε στη μύτη και τότε γύριζε πίσω στο κοπάδι.

Ο βουκόλος την λυπότανε κ' έλεγε:

— Πουίς ξέρει τί ν' άποζητά.

Το Δεκέμβρη οι αγελάδες έμειναν κλεισμένες στο κατώι. Νόμιζα, πως το ίδιο γίνεται και με τα πρόβατα. Μα ο αδερφός του κυρίου μου μου είπε, πως ή Σολόνη ήταν φτωχότοπος και πως οι νοικοκυραίοι δεν εσόδειαζαν χορτάρι άρκετό για όλα τα ζώα.

Τώρα πήγαινα μονάχη στα λειβάδια και στα δάση. Τα πουλιά όλα είχαν φύγει. Η καταχνιά εσκέπαζε την δρυωμένη γης και τα δάση ήταν σιωπηλά. Μερικές ημέρες αισθανόμουν τέτοιαν εγκατάλειψη, που νόμιζα πως γύρω μου ή γης είχε γκρεμισθή· και όταν μέσα στο σταχτή ουρανό άκουα κανένα κοράκι να κράζη, νόμιζα, πως ή δυνατή και βραχνή φωνή του έλεγε τη δυστυχία του κόσμου.

Κι αυτά τα πρόβατα δεν πηδούσαν πια. Ο έμπορος είχε πάρει όλα τ' άρσενικά, και τα θηλυκά δεν έπαιζαν πια μεταξύ τους. Πήγαιναν

μαζωμένα, το ένα κοντά στο άλλο· ακόμα και όταν δεν έτραγαν, είχαν το κεφάλι σκυμένο.

Μερικά μου θυμίζαν μικρά κορίτσια, που είχα γνωρίσει. Τα χείδενα και τ' ανάγκαζα να σηκώνουν το κεφάλι· τα μάτια τους όμως ήταν γυρισμένα κάτω και έμοιαζαν γυαλένια.

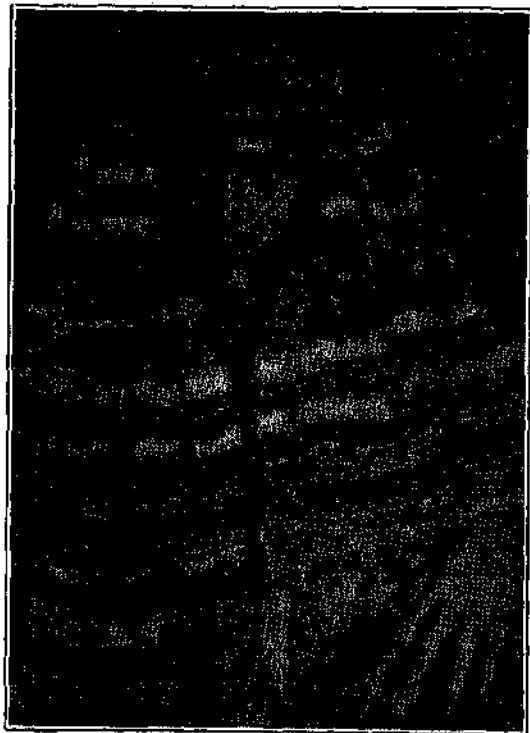
Μια μέρα μ' έπιασε μια πάχη τόσο πυκνή, που δεν μπόρεσα να βρω το δρόμο. Βρέθηκα κοντά σ' ένα δάσος, που δεν το γνώριζα. Οι κορυφές των δέντρων χανόντανε ολότελα μέσα στην ομίχλη και οι θάμνοι φαινότανε σκεπασμένοι με μαλλί. Από τα δέντρα κατέβαιναν άσπρες μορφές πάνω στα χαμόκλαδα, μακριές και διάφανες.

Έσπρωξα τα πρόβατα προς το γειτονικό λειβάδι· μα δεν ήθελαν να προχωρήσουν κ' έμειναν μαζωμένα. Πήγα μπροστά να ιδώ, γιατί σταμάτησαν, και γνώρισα το ποταμάκι, που έτρεχε κάτω στο λόφο. Μόλις μπορούσες να ιδής το νερό· φαινότανε κοιμισμένο κάτω από ένα χοντρό μάλλινο άσπρο σκέπασμα. Στάθηκα και κύταξα λίγη ώρα· έπειτα γύρισα με τα πρόβατά μου στο δάσος. Προσπαθούσα να καταλάβω που βρισκεται το κτήμα· στο μεταξύ τα πρόβατα πήραν γύρο το δάσος και βρέθηκαν σ' ένα δρόμο τριγυρισμένο με φράχτες. Η πάχη γινότανε πιο πυκνή και νόμιζα, πως περπατού άναμεσα σε δυο ψηλούς τοίχους. Ακολουθούσα τα πρόβατα χωρίς να ξέρω που με πάνε. Άφησαν ξαφνικά το δρόμο και γύρισαν δεξιά, μα εγώ τα σταμάτησα: είχα ιδή την είσοδο μιας εκκλησιās. Οι πόρτες ήταν ορθάνοιχτες, και από κάθε μέρος έβλεπες δυο κόκκινα φώτα, που φωτίζαν το σταχτή θόλο. Πελώριες κολόννες στη γραμμή, και στο βάθος έμάντευες τα παράθυρα, που δεχόντανε ένα αδύνατο φως. Πολύ κοπίασα να έμποδίσω τα πρόβατα να πάνε προς την εκκλησιά, κ' ενώ τα έσπρωχνα, είδα πως ήταν σκεπασμένα με μικρά άσπρα μαργαριτάρια. Τινάζόντανε κάθε τόσο και άκουες σαν έναν ελαφρό κρότο. Δεν καταλάβαινα τίποτε· έπειτα άρχισα πολύ ν' άνησυχά, που ο άφέντης μου θα περίμενε. Συλλογίσθηκα, πως αν γύριζα πίσω, θα εύρισκα εύκολα το κτήμα, και χωρίς να κάνω θόρυβο, έσπρωξα τα πρόβατα προς το δρόμο, που είχα έρθη. Μόλις έφθασα στο δρόμο, άκουσα κοντά μου μια φωνή άνδρική:

— Άφησε τα λοιπόν τα δυστυχισμένα να μπουν μέσα.

Την ίδια στιγμή ο άνθρωπος που μίλησε, γύρισε το κοπάδι προς την εκκλησιά. Γνώρισα μονομιās τον Εδγένιο, τον αδερφό του άφέντη μου. Άπλωσε το χέρι του στη ράχη ενός προβάτου και είπε:

— Τί έμορφα που είναι με τη μαργαριταρένια ράχη. Όμως τα βλάφτει.

ΣΠΟΥΔΗ

ΠΑΥΛΟΥ ΣΟΥΔΗ

Δεν ξαφνιάστηκα που τον απάντησα εκεί. Του έδειξα την εκκλησιά και τον ρώτησα τί ήταν.

— Τάκανα για σένα, μου είπε. Φοβήθηκα πως δεν θάβρισκες το δρόμο των καστανιών και κρέμασα από ένα φανάρι δεξιά κι' άριστερα.

Ήμουν λίγο σαν χαμένη· έπειτα κατάλαβα πως οι χοντρές εκείνες κολόννες οι μαυρισμένες και χαλασμένες από τον καιρό, ήταν οι κορμολ των καστανιών. Γνώρισα και τα παράθυρα της εκκλησιās, που τα φωτίζε ή φλόγα του τζακιού.

Ο Εδγένιος μέτρησε μονάχος του τα πρόβατα. Με βοήθησε να τους στρώσω χάμω άχυρο να πλαγιάσουν, και την ώρα που έβγαίνα από τη μάντρα, με σταμάτησε να με ρωτήση, αν αληθινά δεν ήξερα τί είχαν γείνει τα δύο χαμένα πρόβατα. Ντροπισάστηκα με την ιδέα, πως νόμιζε, ότι είχα πη ψέμα και με κλάματα στα μάτια του είπα, πως χάθησαν χωρίς να το καταλάβω. Τότε μου είπε, πως τα είχε βρη πνιγμένα σ' ένα λάκκο γεμάτο νερό.

Νόμισα, πως θα με μάλωνε, που δεν το είχα προλάβει. Μά, είπε:

— Πήγαινε γρήγορα να ζεσταθής. Μάζεψες στα μαλλιά σου δλη την υγρασία της Σολόνης.

Συλλογίσθηκα να πάω την άλλην μέρα να ιδώ το λάκκο. Μά, τη νύχτα έπεσε τόσο πυκνό χιόνι, που δεν μπόρεσα να βγώ έξω. Βοήθησα την

* Συνέχεια από της 15 Δεκεμβρίου 1910.

γρηά Μπιμπή να μπαλώση τὰ ἀσπρόρουχα και ἡ Μαρτίνα ἔκλωθε στὸ ροδάκι της τραγουδώντας.

Τὸ βράδυ, τὴν ὥρα ποὺ καθόμαστε μαζωμένοι, τὰ σκυλιὰ ἀδιώκοπα γούγιζαν ἀγριεμένα. Ἡ Μαρτίνα φαινόταν ἀνήσυχη. Ἔστησε τ' αὐτὶ στὸ γούγισμα τῶν σκυλιῶν και εἶπε κατόπι στὸ νοικοκύρη:

— Πολὺ φοβοῦμαι, πὼς θὰ κατέβουν λύκοι μ' αὐτὸν τὸν καιρὸ.

Ὁ νοικοκύρης σηκώθηκε γιὰ νὰ μιλήσῃ στὰ σκυλιὰ και πῆρε γύρω τὸ κατῶί με τὸ φανάρι του.

Ὅκτὼ μέρες, ποὺ βάσταξε τὸ χιόνι, κατέβηκαν στὸ κτήμα χιλιάδες κοράκια. Τόσο πεινούσαν, ποὺ τίποτε δὲν τὰ τρώμαζε. Ἐμπαιναν στὸ κατῶί και στὸ ρωδ και δεκάτιζαν τὸ σιτάρι. Ὁ νοικοκύρης σκότωσε πολλά. Μερικὰ τὰ μαγείρευαν με λαρδί και με λάχανα. Ὅλοι τὰ ἔφαγαν με δρεξί, μὰ τὰ σκυλιὰ δὲν θέλησαν νὰ φᾶνε.

Τὴν πρώτη ἡμέρα, ποὺ βγάλαμε ἔξω τὰ ζῶα, τὰ ἔλατα ἦταν ἀκόμα φορτωμένα ἀπὸ χιόνι. Ὁ λόφος ἦταν κ' αὐτὸς κάτασπρος φαινότανε, πὼς εἶχε ἔρθει κοντὰ στὸ κτήμα. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἀσπρίλα με ζάλιζε, καθεὶ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴ θέσι του και ὀλοένα φοβόμουν, πὼς θὰ χάσω ἀπὸ μπροστὰ μου τὸν κακνὸ, ποὺ ἀνέβαινε ἀπὸ τις στέγες τοῦ κτήματος.

Τὰ πρόβατα δὲν εὗρισκαν τίποτα νὰ βοσκῆσουν, ἔτρεχαν δεξιὰ κ' ἀριστερά. Δὲν τ' ἄφιναν ν' ἀπομακρυνθοῦν, ἔπρεπε νὰ προσέχω πολὺ μὴ τυχόν και χαθοῦν ἀπὸ μπρός μου. Κατῶρθωσα νὰ τὰ κρατῶ σ' ἓνα λειβάδι, ποὺ ἀπλονότανε γύρω σ' ἓνα μεγάλο δάσος. Ὅλο τὸ δάσος εἶχε βαλθῆ νὰ πετάξῃ ἀποπάνω του τὸ χιόνι, ποὺ τὸ βάραινε, οἱ χοντροὶ κλώνοι τὸ πετοῦσαν μονομιᾶς, ἄλλοι, λεπτότεροι, κουνιώνταν ρυθμικὰ κ' ἔτσι τὸ χιόνι γλιστροῦσε χάμω στὴ γῆ.

Ποτὲ δὲν εἶχα μπῆ στὸ δάσος αὐτό. Ἡξέρα μονάχα, πὼς εἶχε μεγάλη ἔκτασι και πὼς ἡ Μαρτίνα ἔπαιρνε ἐκεῖ ποτὲ ποτὲ τὰ πρόβατά της. Τὰ ἔλατα ἦταν πολὺ μεγάλα και τὰ χαμόκλαδα πολὺ ψηλά.

Μοῦ φάνηκε ἔξαφνα, πὼς κάτι πυκνοὶ θάμνοι κουνήθηκαν και πὼς ἀκουσα θόρυβο, ὅπως διὰν περπατοῦμε πάνω σὲ ξερὸ χόρτο.

Εἶχα κάποιαν ἀνησυχία. Νόμιζα πὼς «κάποιος εἶναι». Ἐπειτα ὁ ἴδιος θόρυβος ἀκούσθηκε πολὺ πιὸ κοντὰ, χωρὶς τίποτε νὰ κουνήσῃ. Θέλησα νὰ πάρω θάρρος με τὴ σκέψι, πὼς ἦταν κανένας λαγὸς ἢ κανένα ἄλλο μικρὸ ζῶο, ποὺ ζητοῦσε τροφή. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως εἶχα τὴν ιδέα, πὼς κάποιος ἦταν ἐκεῖ.

Ἦμουν τόσο στενοχωρημένη, ποὺ ἀποφάσισα

νὰ στρέψω στὸ κτήμα. Ἐκανα δυὸ βήματα πρὸς τὰ πρόβατά μου, μὰ τὴν ἴδια στιγμή ὤρμησαν και στριμώχθηκαν ὅλα μαζί.

Κύταξα νὰ βρῶ τὴν ἀφορμὴ, ποὺ τὰ φόβισε ἔτσι, και σὲ δυὸ βήματα στὴν καρδιά τοῦ κοπαδιοῦ, εἶδα ἓνα σκυλί κίτρινο, ποὺ ἄρπαξε στὸ στόμα του ἓνα πρόβατο. Νόμισα στὴν ἀρχὴ πὼς εἶχε λυσοᾶξει ἡ Καστέλλα, μὰ εἶδα ἔξαφνα τὴ σκύλα ποὺ χώθηκε στὸ φουστάνι μου κλαίοντας. Κατάλαβα τότε, πὼς ἦταν λύκος. Κρατοῦσε τὸ πρόβατο ἀπ' τὴ μέση. Σκαρφάλωσε γλήγορα στὸ ἔσωμα και, διὰν πήδηξε τὸ πλατὺ χαντάκι, ποὺ τὸν χώριζε ἀπὸ τὸ δάσος, τὰ πισινὰ του πόδια μοῦ φάνηκαν σὰν φτερά. Δὲν θ' ἀποροῦσα καθόλου, ἀν τὸν ἔβλεπα νὰ πετᾷ πάνω ἀπὸ τὰ δέντρα.

Στάθηκα λίγο χωρὶς νὰ ξέρω, ἀν εἶχα φοβηθῆ. Ἐπειτα ἔνοιωθα, πὼς δὲν μπορούσα νὰ σηκώσω τὰ μάτια μου ἀπὸ τὸ χαντάκι. Τὰ βλέφαρά μου ἦταν ἀλύγιστα, ποὺ νόμισα, πὼς δὲν κλοῦσαν πιά. Θέλησα νὰ φωνάξω γιὰ νὰ μ' ἀκούσουν στὸ κτήμα, μὰ ἡ φωνή μου δὲν ἤθελε νὰ βγῆ. Θέλησα νὰ τρέξω, μὰ τὰ πόδια μου ἔτρεμαν τόσο, ποὺ ἀναγκάσθηκα νὰ καθήσω χάμω στὴ μουσκεμένη γῆ.

Ἡ Καστέλλα ὀλοένα γούγιζε σὰν νὰ τὴν ἔδεραν, και τὰ πρόβατα ἦταν στριμωγμένα ὅλα μαζί. Ὅταν μπόρεσα νὰ τὰ πάρω πίσω στὸ κτήμα, ἔτρεξα νὰ ἰδῶ τὸν κύριό μου. Κατάλαβε ἀμέσως ἀπὸ τὴν ὄψη μου τί εἶχε γέινει. Ἐκάλεσε τὸν ἀδερφό του και ἔσχεμασε τὰ δύο τουφῆκια ἐνόσφ τοῦ ἔλεγα ἀπὸ ποῦ εἶχε φύγει ὁ λύκος. Γύρισαν πίσω τὴ νύχτα χωρὶς νὰ μπορέσουν νὰ τὸν βροῦν.

Ὅλο τὸ βράδυ ἡ ὀμιλία ἦταν αὐτὴ. Ὁ Εὐγένιος ρωτοῦσε πὼς ἦταν ὁ λύκος, και ἡ γρηά Μπιμπή θυμωσε σὰν εἶπα, πὼς εἶχε μακρυνὲς κίτρινες τρίχες σὰν τὴν Καστέλλα, μὰ πὼς ἦταν πολὺ πιὸ ἔμορφο ἀπὸ κείνην.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἦταν ἡ σειρά τῆς Μαρτίνας. Μόλις βγήκε με τ' ἀρνιά της και ἔφθασε στὴν ἀκρὴ τοῦ δρόμου τῶν κασιανιῶν, τὴν ἀκουσαν νὰ βᾶξῃ τις φωνές.

Ὅλοι ἔτρεξαν ἀπὸ τὸ σπίτι. Πρῶτη πῆγα ἐγὼ κοντὰ της. Ἦταν συμμένη και τραβοῦσε με ὅλη της τὴ δύναμι ἓνα ἀρνί, ποὺ ὁ λύκος τὸ εἶχε πνίξει και προσπαθοῦσε νὰ τὸ πάρῃ. Κρατοῦσε ὁ λύκος τὸ ἀρνί ἀπὸ τὸ λαιμὸ και τραβοῦσε με τόσο δύναμι, ὅση και ἡ βοσκός.

Ὁ σκύλος τῆς Μαρτίνας τὸν δάγκανε ἀγριεμένος στὰ μεριά, μὰ ἐκεῖνος δὲν ἔνοιωθε τίποτε και, διὰν ὁ ἀφέντης τοῦ τραβῆξε ἀπὸ κοντὰ μιὰ τουφεκιά, κύλισε χάμω κρατώντας στὸ στόμα ἓνα κομμάτι ἀπ' τὸ λαιμὸ τοῦ ἀρνιοῦ.

Ἄνοιξαν τὰ μάτια τῆς Μαρτίνας, και ἔγιναν κάτασπρα τὰ χεῖλη της. Τὸ πρόσωπό της ἔγινε ἀλλοιώτικο, πῆρε κάτι γραμμὲς λυπημένες, τὰ χεῖρα της ἀνοιγοκλούσαν με μιὰ κίνησι ρυθμικῆ. Πλησίασε τὸν Εὐγένιο, ποὺ κύταζε τὸ λύκο. Στάθηκε κ' αὐτὴ μιὰ στιγμή κυτᾶζοντας, κ' ἔπειτα εἶπε:

— Τὸ καῦμένο τὸ ζῶ, τί πεινασμένο ποὺ θὰ ἦταν!

Ὁ ἀφέντης ἔβαλε μαζί τὸ λύκο και τὸ πρόβατο στὸ ἴδιο καροτσάκι γιὰ νὰ τὰ πάρῃ στὸ κτήμα. Τὰ σκυλιὰ ἀκόλουθοῦσαν και μύριζαν τὸν ἀέρα σὰν φοβισμένα. Γιὰ πολλὲς ἡμέρες ὁ νοικοκύρης μαζί με τὸν ἀδερφό του κνηγοῦσαν στὰ περὶχωρα. Ὅταν περνοῦσε ὁ Εὐγένιος δίπλα μου, πάντα σταματοῦσε νὰ μοῦ πῆ μιὰ καλὴ λέξι. Μὲ βεβαίονε, πὼς οἱ τουφεκὲς ἔδιωχναν τοὺς λύκους και πὼς σπάνια κατέβαιναν στὴ Σολόνη. Δὲν τόλμησα, μ' ὅλα αὐτὰ, νὰ ξαναπαίω στὸ μεγάλο δάσος. Προτιμοῦσα νὰ πηγαίνω πρὸς τὸ λόφο, ποὺ ἦταν γεμάτος χαμόκλαδα.

Ὅταν μπῆκε ἡ ἀνοιξη, ἡ καρὰ μου μ' ἔμαθε ν' ἀρμέγω τις ἀγελάδες και νὰ φροντίζω τὰ γουροῦνια. Ἐλεγε, πὼς θὰ με μάθῃ ἀπ' ὅλα θυμόμωνα τὴν ἡγουμένη, τότε ποὺ μοῦ εἶπε περιφρονητικά:

— Ὁ ἀρμέγης τις ἀγελάδες και θὰ κυτᾶξῃς τὰ γουροῦνια.

Ἐκείνη τὸ ἔλεγε σὰν νὰ μοῦ ἔβανε τιμωρία και τώρα ἐγὼ ἤμουν εὐχαριστημένη νὰ περιποιοῦμαι τὰ ζῶα. Γιὰ νὰ παίρνω δύναμι, ἀκουμποῦσα τὸ μέτωπό μου στὸ πλευρὸ τῆς ἀγελάδας και ἔτσι, γλήγορα γέμιζε ἡ καρδιάρα. Πάνω ἀπὸ τὸ γάλα γενόταν ἀφρός και ἔπαιρνε λογιῆς λογιῆς χρώματα, και διὰν ἔπεφτε πάνω ὁ ἥλιος, ἦταν κάτι τόσο ἔμορφο, ποὺ δὲν κουραζόμωνα νὰ τὸ βλέπω.

Καθόλου δὲν μοῦ ἔκανε ἀηδία νὰ φροντίζω τὰ γουροῦνια. Ἡ τροφή τους ἦταν πατάτες ψημένες και ξυνόγαλα. Βύθιζα τὰ χεῖρα μου στὸν κουβά νὰ τ' ἀνακατώσω καλά και αἰσθανόμουν μεγάλη εὐχαριστήσι νὰ τ' ἀφίνω νὰ περιμένουν, λίγα λεπτά, τὸ φαί τους. Οἱ γυλλισμοὶ τους και τὸ στόμα τους ποὺ κουνιόταν βιαστικά, με διασκέδαζαν πάντα.

Τὸ Μάη, ὁ κύρ Σιλβαῖν ἐπρόσθεσε μιὰ γίδα στὸ κοπάδι μου. Τὴν εἶχε ἀγοράσει γιὰ τὸ παιδί του, ποὺ γεννήθηκε ὕστερα ἀπὸ δέκα χρόνια, ὅπου ἦταν παντρεμένος ἢ γυναῖκα του δὲν μπορούσε νὰ τὸ θρέψῃ μονάχη.

Ἡ γίδα αὐτὴ χρειαζότανε περισσότερη ἔννοια

παρὰ τὸ κοπάδι δλόκληρο. Ἐγινε ἀφορμὴ νὰ μποῦν τὰ πρόβατά μου μέσα στὴ βρώμη, ποὺ ἦταν ἀρκετὰ ψηλὴ.

Ὁ νοικοκύρης τὸ εἶδε και με μάλωσε, μοῦ ἔλεγε, πὼς κοιμοῦμαι τὴν ὥρα, ποὺ τὰ πρόβατα καταστρέφουν τὰ σπαρτά του.

Περνοῦσα ἀναγκαστικῶς κάθε ἡμέρα κοντὰ σ' ἓνα δάσος ἀπὸ μικρὰ ἔλατα. Μὲ τρία πηδήματα ἡ γίδα ἔμπαινε στὸ δάσος, και τὴν ὥρα ποὺ τὴν ζητοῦσα, τὰ ἀρνιά μου ἔτρωγαν τὴ βρώμη.

Τὴν πρώτη φορὰ περίμενα πολὺ νὰ γυρίσῃ πίσω μόνη της. Μαλάκωνα τὴ φωνή μου φωνάζοντας τὴν. Τέλος ἀποφάσισα νὰ πάω νὰ τὴν εὔρω. Μὰ τὰ ἔλατα ἦταν τόσο πυκνά, ποὺ δὲν ἤξερα πὼς νὰ μπῶ.

Δὲν ἤμποροῦσα ὅμως νὰ φύγω, χωρὶς νὰ ἰδῶ τί εἶχε γέινει ἡ γίδα. Νόμισα πὼς γνώρισα τὸ μέρος, ποὺ εἶχε μπῆ, και μπῆκα κ' ἐγὼ βάνοντας τὰ χεῖρα στὸ πρόσωπό μου γιὰ νὰ προφυλαγῶμαι ἀπὸ τ' ἀγνάγια. Τὴν εἶδα, ἀμέσως σχεδόν, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δάχτυλά μου, ἦταν ἐκεῖ κοντὰ ἀπλωσα τὸ χεῖρι νὰ τὴν πιάσω ἀπὸ τὰ κέρατα, μὰ τραβήχτηκε, και τὰ κλαδιά, ποὺ ξετόπισε, ξαναγύρισαν και με χτύπησαν με δύναμι. Κατῶρθωσα ὅμως νὰ τὴν κρατήσω και τὴν πήρα στὸ κοπάδι.

Κάθε ἡμέρα ἔκανε τὰ ἴδια. Ἐδιώχνα τὰ πρόβατα ὅσο μπορούσα μακρύτερα ἀπὸ τὰ σπαρτά και ἔτρεχα κατόπι της.

Ἦταν κάτασπρη και μοῦ φάνηκε, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, πὼς ἔμοιαζε τῆς Μαγδαληνῆς. Τὰ μάτια της, ὅπως ἐκείνης, ἦταν πολὺ μακρὰ τὸ ἓνα ἀπ' τ' ἄλλο. Ὅταν τὴν ἀνάγκασα νὰ βγῆ ἔξω ἀπὸ τὰ ἔλατα, με κύταζε πολλὴν ὥρα με στυλωμένα μάτια.

Αὐτὴ τὴ στιγμή νόμιζα, πὼς ἡ Μαγδαληνὴ εἶχε μεταμορφωθῆ σὲ γίδα. Πολλὲς φορὲς τὴν παρακαλοῦσα νὰ μὴν τὸ ξανακάνῃ και ἤμουν βέβαιη, πὼς με καταλάβαινε, διὰν τὴν μάλωνα.

Μιὰ μέρα, τὴ στιγμή ποὺ ἔβγαίνα ξεμαλλιασμένη μέσα ἀπὸ τὰ ἔλατα, ἔκανα ἓνα κίνημα ξαφνικὸ νὰ φτειάσω τὰ μαλλιά μου. Ἡ γίδα φοβισμένη πήδηξε πλάγια και ξαναγύρισε κατεπάνω μου με κατεβασμένα τὰ κέρατα, τότε χαμήλωσα κ' ἐγὼ τὸ κεφάλι κουνώντας τὰ μαλλιά μου, ποὺ ἔφθαναν ὡς χάμω ἢ γίδα ἔφυγε με κάτι πηδήματα, ποὺ δὲν περιγράφονται. Κάθε φορὰ ποὺ ἔμπαινε στὸ δάσος, τὴν τιμωροῦσα τρομάζοντας τὴν με τὰ μαλλιά μου.

Ὁ κύρ Σιλβαῖν με εἶδε μιὰν ἡμέρα, ποὺ τὴν ἐφόβιζα. Ἄρχισε νὰ γελᾷ τόσο, ποὺ σάστισα. Εὐθύς προσπάθησα νὰ δέσω τὰ μαλλιά μου.

Ἡ γίδα ἤρθε τότε κοντὰ μου. Μὲ κύταζε τεντόνοντας τὸ λαιμὸ και κουνώντας τὰ πισινὰ της κωμικώτατα, ἔτοιμη νὰ ξαναρχίσῃ τὰ πηδή-

ματα. Ο νοικοκύρης δὲν μπορούσε νὰ κρατηθῆ ἀπὸ τὰ γέλια, λυγισμένος σὲ δύο. Ἐβλεπα μονάχα τὴ μπλούζα του, τὰ γένεια καὶ τὸ πλατὺ καπέλο του. Τὰ γέλια του μ' ἔκαναν νὰ θέλω νὰ κλάψω καὶ μοῦ φαινότανε, πὼς θὰ ἔμεινε πάντα ἔτσι λυγισμένος καὶ γελώντας.

Ὅταν ἤσυχασε, με ρώτησε καὶ τοῦ διηγήθηκα τὶς ἱστορίες τῆς γίδας. Τότε τὴν φοβέρισε με τὸ δάχτυλο καὶ ξαναόρισε νὰ γελᾷ.

Τὴν ἄλλη μέρα τὴν πῆρε στὴ βροχή ἡ Μαρτίνα. Μὰ, τὴ δεύτερη μέρα εἶπε, πὼς προτιμοῦσε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ κτήμα παρὰ νὰ φυλάγῃ τὴ γίδα αὐτή, ποὺ ἦταν δαιμονισμένη.

Ἡ γοῆ Μπιμπὴ ἔλεγε, πὼς οἱ γίδες θέλουν ξύλο. Θυμώμονα μιά φορά, ποὺ τῆς κατέβασα τὸ ραβδί στὴ ράχη· τόσο ἀλλοιώτικος ἦταν ὁ ἦχος, ποὺ ἀπέδωκε τὸ χτύπημα, ὅπου ποτὲ δὲν τόλμησα νὰ τὴν ξαναχτυπήσω.

Τὴν ἄφησα ἐλεύθερη γύρω στὸ κτήμα καὶ μιά μέρα χάθηκε, χωρὶς ποτὲ νὰ μάθωμε τί ἔγινε.

Πλησίαζε τοῦ Ἀϊ-Γιάννη, καὶ γιὰ νὰ γιορτάσουν τὸν ἔσχομὸ μου στὸ κτήμα, ὁ Εὐγένιος εἶπε πὼς ἔπρεπε νὰ με πάρουν στὸ χωριό.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἡ κυρά μου μοῦ χάρισε ἕνα φουστάνι κίτρινο, ποὺ τὸ εἶχε φορέσει σὰν ἦταν κορίτσι.

Τὸ χωριὸ τῶλεγε Ἅγιον Ὅρος. Εἶχε ἕνα δρόμο μονάχα, καὶ στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου ἦταν ἡ ἐκκλησιά.

Ἡ Μαρτίνα με πῆρε βιαστικά στὴ λειτουργία, ποὺ εἶχε πιά ἀρχίσει. Μ' ἐσπρωξε σ' ἕνα θρανιὸ καὶ κάθισε καὶ αὐτὴ στὸ θρανιὸ τὸ μπροστινό.

Γρήγορα ἔχασα τὴ σοβαρὴ ἐντύπωση, ποὺ μοῦ ἔκανε ἡ ἐκκλησιά, ὅταν μπῆκα. Δυὸ γυναῖκες, πίσω μου, ὄλοένα ἔλεγαν γιὰ τὴ χθεσινὴ ἀγορά, καὶ οἱ ἄνδρες, ποὺ στεκότανε κοντὰ στὴν πόρτα, μιλοῦσαν κι' αὐτοὶ δυνατά.

Μόνον ὅταν ἀνέβηκε ὁ ἐφημέριος στὸν ἄμβωνα, ἔγινε σιωπὴ. Νόμισα, πὼς θὰ ἔκανε διδαχὴ μὰ εἶπε μονάχα τοὺς γάμους· σὲ κάθε ὄνομα, ποὺ ἔλεγε, οἱ γυναῖκες ἔσκυβαν δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ μὲ χαμόγελα.

Ἡ ἰδέα τῆς προσευχῆς οὔτε ἤσθε στὸ νοῦ μου. Ἐβλεπα τὴ Μαρτίνα ποὺ ἦταν γονατισμένη. Τὰ μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά της πετοῦσαν κάτω ἀπὸ τὸν κεντημένο της σκουφο. Εἶχε

πλατεῖς ὄμους καὶ τὸ ἄσπρο μπουστάκι της ἦταν σφιγμένο στὴ μέση με μιά κορδέλα μαῦρη. Ὅλη μαζί φαινότανε κάτι δροσερὸ καὶ νέο.

Ὅμως ἡ ἡγουμένη μοῦ εἶπε, πὼς οἱ βροσκὲς εἶναι βρώμικες.

Ξανάβλεπα τὴ Μαρτίνα μέσα στὰ ἀρνάκια της με τὸ κοντό της οὐγατὸ φουστάνι, τὶς τεντωμένες κάλτσες της καὶ με τὰ παπούτσια τὰ γυαλισμένα. Καὶ ὅμως ἐκύταξε καλὰ τὸ κοπάδι της, καὶ ἡ κυρὰ ἔλεγε, πὼς γνώριξε ἕνα ἕνα ὅλα τῆς τὰ ἄρνια.

Ὅταν τελείωσε ἡ ἐκκλησιά, ἄφησε ἐμένα, καὶ πλησίασε μιά γοῆ, ποὺ τὴν φίλησε τρυφερά. Ἐπειτα τὴν ἔχασα καὶ ἔμεινα μόνη μὴν ἔξερώντας ποὺ νὰ πάω.

Ὅχι πολὺ μακριὰ ἔβλεπα τὸ ξενοδοχεῖο «τὸ Ἄσπρο Ἄλογο». Γινότανε πολὺς θόρυβος καὶ ἀκουόντανε πολλὲς φωνές. Ἑμπαιναν παρέες παρέες, καὶ σὲ λίγο κανεὶς δὲν ἔμεινε στὴν πλατεῖα.

Ἦθελα νὰ ξαναμπῶ στὴν ἐκκλησιά καὶ νὰ περιμένω τὴ Μαρτίνα, μὰ εἶδα ἔξαφνα νάρχεται ὁ Εὐγένιος. Μὲ πῆρε ἀπ' τὸ χέρι καὶ εἶπε γελώντας:

— Ἄν δὲν ἦταν τόσο κίτρινο τὸ φουστάνι σου, βέβαια θὰ σὲ ξεγνοῦσα.

Μὲ κύταξε σὰν νὰ με περιπαιζε καὶ νὰ διασκεδάζε μαζί μου.

Μὲ πῆρε στὸν δάσκαλο τοῦ χωριοῦ· τὸν παρακάλεσε νὰ μοῦ δώσῃ νὰ προγευματίσω καὶ νὰ με ἀπὸρησθεῖ μετὰ τὰ παιδιά του.

Ὁ δάσκαλος ἦταν ντυμένος, ὅπως ντύνονται στὴν πόλι, ἐνῶ ὁ Εὐγένιος φοροῦσε μιά μπλούζα μαβιά καὶ ἀπόρησα, ποὺ τοὺς ἀκουσα νὰ μιλοῦν με τὸ σὺ.

Ὡς ποὺ νὰ μοῦ φέρουν νὰ προγευματίσω, ὁ δάσκαλος μοῦ ἔδωσε ἕνα βιβλίο με παραμύθια· καὶ ὅταν ἔφθασε ἡ ὥρα τοῦ περιπάτου, ἦθελα νὰ με ἄφηναν μονάχη νὰ τελειώσω τὸ βιβλίο.

Στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια χόρευαν στὸν ἥλιο καὶ στὴ σκόνη. Μοῦ φάνηκαν οἱ κινήσεις τους βιασμένες καὶ ἡ χαρὰ τους ὄλο φωνή.

Ἔνοιωθα μέσα μου σὰν μιά μεγάλη λύπη· καὶ ὅταν τὸ βραδυὸ μᾶς πῆρε τὸ ἀμάξι στὸ κτήμα, ἀισθάνθηκα ἀληθινὴ ἀνακούφιση, ποὺ βρέθηκα στὴ ἡσυχία καὶ στὴ μυρωδιά τῶν λειβαδιῶν.

(Ἀκολουθεῖ)

[Μετάφρασις Κ. Μ.]

MARGARITA ONTOY

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ὁ Παπαδιαμάντης

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Ἐδιάβαζα ὄλην τὴν νύκτα Παπαδιαμάντην.

Ὁ κ. ΜΑΘΗΣ — Ὁ θάνατος τοῦ τὸν ἔκαμεν ἐπικαιρον. Ὅλοι τὸν ζητοῦν καὶ τὸν διαβάζουν καὶ αὐτοὶ ἀκόμη, ποὺ δὲν ἐφρόντισαν ποτὲ νὰ πληροφορηθοῦν τὴν ὑπαρξίν του.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Ἐγὼ δὲν τὸ ἔκαμα ἀπὸ περιέργειαν. Θὰ εἰμπορούσα μᾶλλον νὰ εἶπα, ὅτι τὸ ἔκαμα ἀπὸ εὐλάβειαν. Μέσα εἰς τὴν σιωπὴν καὶ τὴν ἱερότητα τῆς νυκτός, τὴν ὥραν ποὺ τὸ μυστήριον καὶ τὸ σκότος μᾶς κάμνει πλέον θερησκευτικὸς καὶ πλέον ἀγνούς, ἤθελα νὰ κάμω ἕνα μνημόσυνον εἰς τὸν μὲγαν συνγγραφέα.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Μνημόσυνον;

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Δὲν ὑπάρχει εὐλαβέστερον μνημόσυνον δι' ἕνα συνγγραφέα παρὰ ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τὸ πνεῦμα του, τὴν στιγμήν ποὺ ἄφινει τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ἄσπρα. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἔργου του τὴν στιγμήν αὐτὴν δὲν εἶναι πλέον μιά ἀπλή ἀνάγνωσις. Ὀμοιάζει με μυσταγωγίαν. Ὅταν ἔκλεισα τὸ βιβλίον καὶ τὰ βλέφαρά μου, ὁ ὕπνος μοῦ ἔδειξεν ἀπὸ μακριὰν τὸν ἀδελφόν του τὸν θάνατον καὶ ὁ θάνατος ἦτο θελητικὸς ὡς ἀρχαῖος ἔφηβος. Τὸν ἐφότιζε τὸ φῶς μᾶς ὥραιας ψυχῆς, ποὺ ἀναπαύετο εἰς τοὺς κόλπους του. Ὅταν ὁ θάνατος ἀρχάξῃ ἕνα ποιητὴν, γίνεται ὥραιος καὶ γλυκὺς ὡς ἄγγελος.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Ἄς μὴν ὁμιλοῦμεν διὰ τὸν θάνατον. Ὁ θάνατος, ὅπως εἶπεν ὁ Μωρξάς, εἶναι μιά ἀνοησία.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Ἰσως δὲν ἔχετε ἀδικον. Ὁ θάνατος εἶναι κυρίως ἀνοησία δι' ἕνα ποιητὴν, ὁ ὅποιος εἴη μέσα εἰς τὸ ἔργον του καὶ εἴη μίαν ζωὴν πληρεστερὴν καὶ πλέον ἀληθινὴν ἀπὸ τὴν κοινὴν καὶ πρόσκαιρον ζωὴν, ποὺ ζοῦμεν ὅλοι μας. Ὁ ποιητὴς ἀρχίζει νὰ εἴη ἀπὸ τὴν στιγμήν ποὺ ἀποθάνῃ. Τὸ ἔργον μόνον τῶν μικρῶν καὶ τῶν ἀσημάτων ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ δημιουργοῦ τῶν. Τὸ ἔργον τῶν μὲγαν ἀναπνέει καὶ κινεῖται πλέον ἐλεύθερα, ὅταν λείψῃ ὁ δημιουργὸς τοῦ.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Τὸ ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη σὰς φαίνεται ἀπὸ τὰ τελευταῖα, ποὺ ὀνομάσατε; Ἐνα ἔργον δηλαδὴ προικισμένον με ψυχὴν ἀθάνατον;

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Δὲν ἀμφέβαλα ποτὲ διὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς του. Ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε μὲγαν δημιουργός.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Κάποιοι κριτικοὶ τὸν ὀνόμασαν ἀφηγητὴν. Εἶδα ἤδη δύο φορές τὴν νέαν αὐτὴν λέξιν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τί θέλουν νὰ εἰποῦν ἀρά γε μετὰ τὸν νέον αὐτὸν ὄρον;

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Οἱ κριτικοὶ, ὅταν δημιουργοῦν νέους ὄρους, ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχουν τόσοι παλαιοί, πρέπει νὰ μᾶς γίνονται ἐξαιρετικῶς ὑποποιοί. Οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι ἐξακολουθοῦμεν νὰ ὀνομάζομεν τὸν συνγγραφέα τῆς «Φόνισσας» διηγηματογράφον, ποιητὴν, μυθιστοριογράφον. Καὶ τὸν ὀνομάζομεν ἔτσι διὰ τὸν ξεχωρισμένον ἀπὸ τὸν μαραγκὸν καὶ τὸν τραπεζίτην. Ἀλλ' ὡς δὴ ἦτο περιττόν να τὸ κολήσωμεν μίαν ὀνομασθητέον ἐτικέταν. Ποιηταί, διηγηματογράφοι, μυθιστοριογράφοι, δραματικοὶ εἶναι ὅλοι μόνον δημιουργοί. Τοὺς ξεχωρίζομεν διὰ τὰ συνεννοούμεθα. Ὁ ἰδιαίτερος τίτλος τους δὲν τοὺς προσθέτει τίποτε, διότι ἀπὸ

τὰ εἶδη τῆς δημιουργίας κανένα δὲν εἶναι εὐτελέστερον ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ὅταν ὅμως παρουσιάζεται ἕνας κριτικὸς καὶ μᾶς λέγει: «Ὁ Παπαδιαμάντης, κύριοι ἦτον ἀφηγητής!» Εἶναι ὡς νὰ μᾶς λέγῃ: «Συγκατανεύω νάναγνωρίσω μίαν μεγαλειότητα εἰς τὸν συνγγραφέα σας καὶ νὰ τὸν στείλω εἰς τὸν Παράδεισον. Θὰ τοῦ δημιουργήσω ὅμως ἕνα ἰδιαίτερον παράδεισον, ὅπου εἰμπορεῖ νάναπαυθῆ μόνος του, χωρὶς νὰ μ' ἐνοχλήσῃ».

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Διατὶ νὰ μὴν υποθέσωμεν δι' ὁ κριτικὸς μεταφράζει ἀπλῶς τὸν γαλλικὸν ὄρον conteur;

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Δέχομαι δι' τὸν μεταφράζει, με σκανδαλλίζει ὅμως ὁ τρόπος, μετὰ τὸν ὅποιον τὸν τοποθετεῖ καὶ ἡ στιγμή, ποὺ τὸν μεταφράζει. Ὁ γερσο-Δουμῆς ἦτον ἕνας μὲγαν ἀφηγητής, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὸν ὀνομάζει μόνον ἀφηγητὴν. Ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται μὲγαν δημιουργὸς καὶ μὲγαν ποιητής. Ἡ ἀφηγηματικότης του εἶναι ἕνα ἰδιαίτερον δῶρον καὶ μιά ἰδιαιτέρα λεπτομέρεια τοῦ ταλάντου του. Ὁ Παπαδιαμάντης εἰμπορεῖ νὰ εἶναι ἕνας καλὸς κωμῆς, ἀλλ' αὐτὸ δὲν θὰ ἔφθανε νὰ τὸν κάμῃ μὲγαν συνγγραφέα. Ὁ παπποῦς μου ἦτον ἕνας θαυμασιὸς ἀφηγητής, δὲν ὑπῆρξεν ὅμως καθόλου δημιουργὸς ὁ μακαριότης.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Δὲν νομίζετε δι' παραπολοὺ ἐπιμένομεν εἰς μίαν ἀσήμαντον λεπτομέρειαν;

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Τίποτε δὲν εἶναι ἀσήμαντον, ἀπὸ τὰ πράγματα, ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν τιμότητα μᾶς ἐποχῆς. Εἰς τὴν τέχνην μας καὶ διὰ τὴν τέχνην τῶν ἄλλων πρέπει νὰ εἴμεθα τίμιοι καὶ εὐλαβεῖς. Ἐπιμένομεν δι' ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξεν ἕνας μὲγαν δημιουργός καὶ ἕνας μὲτριος ἀφηγητής. Οἱ ἀφηγηταὶ θέλουν τὰ πλήθη ἀδιακρίτως καὶ ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἔπαυθη ποτὲ τὴν μὲγαν δημοτικότητα. Διὰ πολλοὺς εἶναι ἀκόμη ἀναίτιος. Ἐνας κριτικὸς τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κ. Ξενοπούλου ὀμολόγησε κάποτε, ὅτι δὲν κατώρθωσεν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἑνὸς ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ ἐβεβαίωσεν εὐλαβεῖς, δι' τὸν δὲν τὸν γνωρίζει. Πολὺ ἀργότερα ἔγινε θαυμαστής του. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ ἀφηγητής; Υἰάραξη ἕνα ἔργον του ποὺ νὰ δεσμεύσῃ τὸν πρώτον τυχόντα, ὅπως οἱ «Τρεῖς Σωματοφύλακες»; Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν τὸ γνωρίζω. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε μὲγαν δημιουργός. Ἀντικρύσατε ποτὲ τὸν κόσμον, ποὺ κινεῖται μέσα εἰς τὸ ἔργον του;

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Εἶναι μὲγαν καὶ πλούσιος.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέροις, ποὺ ἐκλείσεν Ἑλλήν συνγγραφεὺς εἰς τὸ ἔργον του. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ζῶα, τόποι, δένδρα, θάλασσες, σκυταί, ἐρείκια, ἀκρογιάλια, φαντάσματα, ἄγιοι, ὄσιοι, μάγισσες, πνεύματα τοῦ παραδείσου καὶ πνεύματα τῆς κόλασεως, ἄνθρωποι ὡς πνεύματα καὶ πνεύματα μετὰ σάρκα ἄνθρωπου, ζοῦν καὶ κινεῖνται μετὰ μίαν ἐξαιρετικὴν ζωὴν μέσα εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν. Ἀλλὰ εἶναι τόσοσιν σφιχτὰ καὶ τόσοσιν ἀρμονικὰ δεμένη ἡ ζωὴ των. ποὺ δὲν διαιρᾷ καθόλου μετὰ πᾶν ὄραμα. Κινεῖται μετὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ δυνατὴν ῥοὴν τῶν μὲγαν καὶ βαθυτάτων ποιητῶν. Ὁ κριτικὸς ποὺ θάντικρυσεν τὸν κόσμον τοῦ Παπαδιαμάντη ἀπὸ ἕνα ὑψηλὸν σημεῖον, θὰ κάμῃ ἀνακαλύψεις, ποὺ δὲν τὰς φανταζόμεθα.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Ἄλλὰ δὲν ἦλθεν ἀκόμη.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Θὰ ἔλθῃ, μὴν ἀνησυχῆτε! Ὁ Σολωμὸς ἐπερίμενεν ἀρχετὰ. Ἄς περιμεῖνῃ καὶ ὁ Παπαδιαμάντης.

είναι εις τὴν θέσιν του: Τὸ χρώμα, τὰ δόντια, τὰ βουνα, μὲ ἐπιμέλειαν καὶ εὐλαβίαν ἐργασμένα. Ὁ κ. Μποκατσιάμης δὲ μοροδοσε νὰ εὐχαριστήσῃ κ' ἐμένα ἂν ἄφητε περισσότερον ἐλευθέρην τὴν ψυχὴν του. Εἶναι φύσει καλλιτεχνικὴ βέβαια. Ἀλλὰ τὴν ψυχὴν του τὴν κρατεῖ σκλαβωμένην. Τὸν ἀπασχολοῦν αἱ λεπτομέρειαι πολὺ. Καὶ ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι δὲν εἶναι ἀναγκαῖα στοιχεῖα εἰς τὴν τέχνην. Ἡ φύσις πρέπει νὰ περιορίζεται μέσα εἰς τὰ ὅρια τῆς τέχνης.

Προσπαθῶ λοιπὸν νὰ ἰδῶ τί αἰσθάνθηκε ὁ ζωγράφος, ὅταν ἐξωγράφισε τὴν εἰκόνα του. Δὲν τὸ κατορθώνω. Πταίω ἐγώ; Πταίει ἐκεῖνος; Πταίει ὁ τρόπος ποῦ εἶδε; Ὁ τρόπος ποῦ ἐξωγράφισε; Τίποτε ἄλλο;

Νὰ σὰς τὸ εἰπῶ λοιπὸν: Ὁ κ. Μποκατσιάμης εἶναι ἕνας ἐγωιστής. Ἐγωιστής μὲ τὴν καλὴν σημασίαν. Φυλάττει διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὴν συγκίνησίν του καὶ δίδει σ' ἐμὰς ἐκεῖνο ποῦ εἶδε. Μὰς δείχνει τὴν τέχνην του τὴν ζωγραφικὴν μόνον. Καὶ τότε δὲν ἔχω πᾶν νὰ εἰπῶ ἄλλο.

K. M.

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ ΝΕΑ

10' *Ιανουαρίου*. — Ἡ Βουλγαρία ἐπιστρατεύεται 60 χιλιάδες ἔφεδροι καλοῦνται τὴν ἀνοιξὴν ὑπὸ τὰ ὄπλα ἐκφράζονται φόβοι διασαλεύσεως τῆς εἰρήνης. — Οἱ νεότουρκοι σκέπτονται νὰ διαλύσουν τὴν ὀθωμανικὴν βουλὴν καὶ νὰ ἀνακηρύξουν δικτάτορα τὸν Σεφκέτ πασᾶν. — Γενικὴ ἐπιστράτευσις ἐν Τουρκίᾳ στραφομένη καὶ κατὰ τῆς Βουλγαρίας: αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς συνομολόγησιν ἐμπορικῆς συμβάσεως μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας διεκόπησαν ὀριστικῶς ἐπίκειται καὶ ἀντιβουλγαρικὸν μπουϊκοτᾶξ ἐν Τουρκίᾳ.

11' *Ιανουαρίου*. — Σύλληψις τοῦ συνταγματάρχου κ. Λαπαδιώτου, ἐναντίον τοῦ ὁποῦ ἠγέρθησαν ὑπόνοιαι ὅτι δημιουργεῖ στάσιν συνεννοούμενος μετὰ πολλῶν ὑπαξιωματικῶν, οἵτινες συνήρχοντο κατὰ τὰς νικητικὰς ὥρας εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ πολὺ τὸ παρὰσκηνάζομενον κίνημα ἀποδίδεται εἰς δυσσεβείας τῶν ὑπαξιωματικῶν ἐξ ἀφορμῆς τῆς μὴ εἰσαγωγῆς τῶν ἐπιτυχόντων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν Σχολὴν ὁ ὑποστράτηγος κ. Κωνσταντινίδης ἐτέθη εἰς διαθεσιμότητα. — Ἡ κυβερνησις σκέπτεται, ὅπως διὰ καταλλήλου νομοθετήματος χρησιμοποιοῦν ὁ Διάδοχος εἰς τὸν στρατὸν.

12' *Ιανουαρίου*. — Ἐκ τῶν ἀνακρίσεων δὲν ἐξάγεται τι ἐνοχοποιητικὸν ἐναντίον τῶν συλληφθέντων: ὁ κ. Λαπαδιώτης ἀπελύθη, θὰ παραπεμφθῆ εἰς ἀνακριτικὸν συμβούλιον κατηγορούμενος διὰ πράξεις ἀντιπειθαρχικὰς μερικῶι τῶν συλληφθέντων ὑπαξιωματικῶν ἀπελύθησαν.

13' *Ιανουαρίου*. — Ἀνεχώρησεν ἐρχόμενος εἰς Πενταμά ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὀργανωτικῆς τοῦ στρατοῦ μᾶς ἀποστολῆς, Γάλλος στρατηγὸς Ἐντοῦ.

14' *Ιανουαρίου*. — Οἱ Νεότουρκοι ἐπιζητοῦν προσέγγισιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. — Ἡ Τουρκία ἔδωσε διαβεβαιώσεις ταχείας ἱκανοποιήσεως τῆς Ἰταλίας. — Ἀγγέλλεται ὅτι χθὲς ἀπέθανεν ὁ διάσημος φιλέλλην σερ Κάρλος Δίλκε.

15' *Ιανουαρίου*. — Οἱ περὶ τὴν Πύλην ἐκφράζουν φόβους ἐπιχειρημένων γεγονότων ἐν τῇ Βαλκανικῇ κατὰ τὴν προσεχῆ ἀνοιξὴν. — Ἠρξάτο ὁ τελωνειακὸς πόλεμος μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Τουρκίας. — Ἀγορὰ τουρκικῶν μεταγωγικῶν ἐν Γερμανίᾳ. — Οἱ Ρουμῶνοι ἐξέφρασαν ἐπιθυμίαν συμφιλίσεως μετὰ τὴν Ἑλλάδα. — Θρίαμβος τοῦ νέου ἔργου τοῦ Στραύου ἐν Δρέσδη «ὁ ἱππότης τῶν ῥόδων».

16' *Ιανουαρίου*. — Κατ' εἰδήσεις ἐπιβεβαιουμένης καὶ ἐπισήμως οἱ Βούλγαροι βουλευταὶ ἐξέφρασαν ἐπιθυμίαν, ὅπως προσεχῶς ἐπισκεφθοῦν τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἀνταποδόσεως τῆς ἐπισκέψεως ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων βουλευτῶν εἰς Σόφιαν. — Ἐπανήχθησαν αἱ μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων διακοπεῖσαι δια-

πραγματεύσεις πρὸς συνάψιν τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης.

17' *Ιανουαρίου*. — Οἱ Δρούσοι κατεδαμώθησαν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. — Διαμαρτυρία τῆς Πύλης παρὰ ταῖς δυνάμεις διὰ τὴν ἀποστολὴν ἐν Εὐρώπῃ τῆς Κρητικῆς ἀποστολῆς: ἀνακοινωθὲν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Κρητικῆς κυβερνήσεως διαψεύδει τὸ πιθανὸν τοιαύτης ἀποστολῆς. — Αἱ δοκιμαὶ ταχύτητος τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας ἀνωτέρας τῆς προσδοκωμένης.

18' *Ιανουαρίου*. — Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς νικᾷ τοὺς Βεδουίνους. — Διαθροεῖται διπλωματικὴ σύμπραξις Σερβίας, Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας. — Ἀφίχθη ἡ γαλλικὴ στρατιωτικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν Ἐντοῦ.

19' *Ιανουαρίου*. — Κατ' ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν τοῦ Βουλγαρικῶ Προκτατορίου οἱ Βούλγαροι φοιτηταὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισκεφθοῦν κατὰ τὸς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα τὰς Ἀθήνας.

20' *Ιανουαρίου*. — Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐπεσέφη τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐπιδειξάς ἐνδιαφέρον διὰ τὰ φλέγοντα ζητήματα, τὰ ἀφορῶντα τὸν Ἑλληνισμόν: τὸ πρᾶγμα σχολιάζεται ὑπὸ σύμπαντος τοῦ Τουρκικοῦ τύπου. — Οἱ τροχιοδρομικοὶ ὑπάλληλοι ἐδρίσκονται ἐν ἐξεγέρσει διὰ τὴν ἀπόλυσιν τινῶν ἐκ τῶν συναδέλφων τῶν ἀπειλεῖται ἀπεργία.

21' *Ιανουαρίου*. — Ὀριστικὴ ῥῆξις Πύλης καὶ κομιτάτου κακίζοντος τὴν κρατοῦσαν πολιτικὴν τῆς σημερινῆς Κυβερνήσεως. — Ἐπιδείνωσις τῶν ἐν Ἀραβίᾳ. — Ὁ Πατριάρχης ἀντεπεσέφη τὸν ἄγγλον πρεσβευτὴν, παρ' ᾧ ἐγένετο δεκτὸς μετ' ὄλων τῶν τιμῶν. — Εἰς τὸ συμβούλιον τὸ συσταθὲν διὰ τὴν ὑπόθεσιν Λαπαδιώτου ἐτέθη τὸ ἐρώτημα, ἂν ὑπάρχῃ λόγος νὰ τεθῆ αὐτεπαγγέλτως εἰς ἀποστρατεῖαν ὑποχρεοῦται νὰ συνέλθῃ ἐντὸς 8 ἡμερῶν, ἵνα ἀποφανθῆ. Κατόπιν νικητικῆς συνελεύσεως οἱ τροχιοδρομικοὶ ὑπάλληλοι ἐκήρυξαν ἀπεργίαν. Δευτέρα ματαίωσις ἀπαρτίας ἐν τῇ Βουλῇ.

22' *Ιανουαρίου*. — Τηλεγραφεῖται ὅτι αἱ συνεννοήσεις μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας κατέληξαν εἰς παράτασιν τῆς καταγγελθείσης ἐμπορικῆς συμβάσεως ἐπὶ ἐν ἔτος, οὕτω ἀποσοβεῖται ὁ ἀπειληθεὶς μεταξὺ αὐτῶν τελωνιακὸς πόλεμος.

23' *Ιανουαρίου*. — Ἐν μέσῳ πλήθους λαοῦ σήμερον ἐγένετο ἀγόρευσις τοῦ κ. Μιστριώτου ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τῶν μαλλιαρῶν καὶ ὑπὲρ ἐπιδόσεως αἰτήσεως εἰς τὴν Κυβέρνησιν, δι' ἧς νὰ συνιστάται ἡ καθιέρωσις δι' εἰδικῆς διατάξεως ἐν τῷ Συντάγματι τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς ἐπίσημον γλώσσης τοῦ κράτους: τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ λάβῃ διαστάσεις διὰ πολλοὺς λόγους.

24' *Ιανουαρίου*. — Ἀῆξις τῆς ἐξελέγξεως τῶν ἐκλογῶν ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐκλογὴ ὡς προέδρου αὐτῆς τοῦ κ. Στραύου.

ΑΒΓ.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος, Ἄθαν. Εὐταξίου. Ἀθήναι, τυπογρ. «Αἴγης» Ἀθ. Α. Παπασπύρου.

Πρόχειρος ὑποτύπωσις μεταρρυθμίσεως τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ὑπὸ Ἀνδρέου Ν. Σκια. Ἀθήναι, τυπογραφεῖον Π. Δ. Σακελλαρίου.

Ξενοφώντος Ἀπομνημονεύματα, μετάφρ. Κ. Βάρναλη. Ἀθήναι, Βιβλιοθήκη Γ. Φέξη ἀρχ. ἑλλην. συγγραφέων δρ. 2.50.

Ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου, Ernest Haeckel, μετάφρ. Ἀνδρ. Π. Φαρμακοπούλου. Ἀθήναι, ἐκδοτ. οἶκος Γ. Φέξη, δρ. 2.

Ἐκφυλισμός, Μάξ Νορδάου, μετάφρ. Ἀγγέλ. Βλάχου. Ἀθήναι, ἐκδοτ. οἶκος Γ. Φέξη, δρ. 2.

ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΕΤΟΣ Ε΄.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ Β. ΕΞΑΜΗΝΙΑΣ 1910

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1910

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ

ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ

Ταμείον και Τράπεζαι.....	Δο. 1,943,045.28
Δάνεια επί ενεργών λαχρωσθένων δημολογίων και χρηματογράφων Δο.	3,020,436.75
Ανοικτοί λογαριασμοί επί ενε- ργών χρηματογράφων.....	742,700.85
Συναλλάγματα και γραμμάτια εν χαρτοφυλακίω..	3,763,137.60
Προξοφλήσεις συντάξεων (αποδείξεις εν χαρτφ.)	2,307,423.95
Προξοφλήσεις μισθοδοσιών λειτουργών μέσης εκπαίδευσεως (αποδείξεις εν χαρτοφυλακίω)...	314,989.83
Δάνεια επί ενεργών χρευσθ, κοσμημάτων κλπ....	44,896.04
Διάφοροι λογαριασμοί ήγγυημένοι.....	770,796.50
Διάφοροι λογαριασμοί και εκχωρήσεις άκυρή- σεων Δημοσίων ήρωαλισμένων και δε' αποθήκης	826,500.50
Επιμεμιές λογαριασμοί.....	198,897.91
Μετοχές: Αντίστοιχον μήτω εκδοθεισών 45,000 μετ.	36,667.75
Κεῖμα Τραπεζής, δόξ Πανεπιστημίου.....	4,500,000.—
Χρηματογράφα εν γένει, ιδίως δημολογίαι Εθνι- κῶν δαρείων εἰς χρευσθ.....	551,817.20
Μερίσματα και τοκομερίδια εν γένει.....	2,115,304.65
Γραμμάτια εισπρακτέα διά λογαριασμών τρέτων..	46,561.50
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ιδίως αξία χρηματοκομφορ.)	11,685.80
	77,989.90
	Δο. 17,509,714.41

Κεφάλαιον μετοχ. διηρημένον εἰς 60,000 μετοχ. Δο.	6,000,000.—
Κεφάλαιον ἀποθεματ. τακτικῶν Δο.	24,485.35
Κεφάλαιον ἀποθεματ. τακτικῶν Β. ἔξαμηρίας 1910.....	2,647.05
Ἐστακτὸν ἀποθεματικῶν νεφῶ- λαιον προνομίας.....	12,000.—
39,132.40	
Καταθέσεις ταμιευτηρίων.....	4,821,225.20
Καταθέσεις πολυτελείς και ἐν ὄψει.....	3,352,577.48
8,173,802.68	
Διάφοροι Πιστωτικοὶ λογαριασμοί.....	3,229,228.85
Κομιστὰι γραμματίων.....	16,404.85
Μερίσματα μήτω ζητηθέντα.....	1,983.90
Μέρισμα ὀριστικῶν Β. ἔξαμηρίας 1910.....	45,000.—
Κέρδη και Ζητήσι. Υπὸλοιπον ἀριμέτρον διὰ τὴν ἐπομένην ἔξαμηρίαν.....	4,161.73
	Δο. 17,509,714.41

ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ 1909 ΠΡΟΣ ΤΟ 1910

Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1909 ἐνηργήθησαν καταθέσεις ποσῶ.....	Δο. 15,181,964.42
» » » 1910.....	» 18,692,903.45
Τὸ ὑπόλοιπον τῶν καταθέσεων ἐν συνόλῳ κατὰ τὸ τέλος 1909 ἀνήγγετο εἰς.....	» 5,818,020.05
» » » 1910.....	» 8,173,802.68
Ἡ κίνησις τῆς χρεωπιστάσεως τῶν διαφόρων μερίδων ἐνεργητ. και παθητ. ἀνήλθε κατὰ τὸ 1909 εἰς.....	» 531,977,138.70
» » » » » 1910.....	» 701,453,407.52
	Δο. 17,509,714.41

Εἰς ἔξοδα Διαχειρίσεως, ἦτοι:

Μισθοὶ Διαθέσεως και Πρωσο- πιου.....	Δο. 36,918.30
Ἐγύπτια, φωτισμὸς, γραφικὴ ἔλθ, βιβλία, ταχυδ. ὑπηρεσία κλπ....	14,414.90
Μισθοὶ και ἔξοδα τμήματος ἐνε- ργηδωνειστηρίων.....	5,865.—
Εἰς ἔξοδα ἐγκαταστάσεως ἀποθ. 10 % ἐτησίως.....	56,998.20
καθυστηθήσεως συνλληγοματικῶν και γρημ- ματίων, ἀποβίσεως.....	4,104.75
καθυστ. Αποδείξεων Συντάξεων ἀποβίσεως.....	1,612.—
φόνον ἐπιτηδεύματος Β. ἔξαμηρίας 1910.....	388.—
τόκους Ταμιευτηρίου.....	2,313.15
τόκους Καταθέσεων.....	92,219.25
τόκους Πιστωτικῶν Λογαριασμῶν.....	65,513.55
Διατεθέντα διὰ τὴν παρούσαν ἔξαμηρίαν.....	38,025.05
Ἀριμέτρα διὰ τὴν ἐπομένην.....	56,408.60
	4,161.73
	Δο. 321,744.28

Απὸ τόκους δανείων ἐπ' ἐνεργῶν χρηματογράφων Δο.	105,383.90
» διάφορα κέρδη, ιδίως τοκομερίδια χρηματο- γράφων.....	74,459.85
» προξοφλήματα γραμματίων και συντηκῶν τόκους δανείων ἐπ' ἐνεργῶν χρευσθ, κο- σμημάτων κλπ.....	69,686.—
» τόκους Τραπεζῶν.....	33,250.20
» προξοφλήματα ἀποδείξεων συντάξεων.....	19,201.72
» ἐνοίκια κτήματος Τραπεζῆς.....	9,107.10
» τόκους Λογαριασμῶν ήγγυημένων.....	3,328.90
» προξοφλήματα ἀποδείξεων μισθοδοσιῶν μέσης ἐκπαίδευσεως.....	2,255.60
» ὑπόλοιπον νεφῶν Α. ἔξαμηρίας 1910.....	1,919.89
	3,151.12
	Δο. 321,744.28

ΔΙΑΝΟΜΗ ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΚΕΡΔΩΝ Β. ΕΞΑΜΗΝΙΑΣ 1910 ΔΡΑΧΜΩΝ 56,408.60 ΩΣ ΕΠΕΤΑΙ:

Εἰς μέρισμα ὀριστικῶν Β. ἔξαμηρίας 1910.....	Δο. 56,408.60
Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μερίματος τῶν δραχμῶν 56,408.60: α) διὰ φόνον Δημοσίου 5 % ἐπὶ ἀρχῶν 48,395.10.....	Δο. 2,416.75
β) διὰ χρεωστῆσαν 2 % ἐπὶ τοῦ μερίμ. 15,000 μετοχ. Δο. 45,918.35.....	» 918.35
γ) διὰ φόνον Δημοσίου 5 % κατὰ τὸν τσαθὸν νόμον ἐπὶ τοῦ ἀποθ- ματικῶ κεφαλαίου Δραχ. 2,647.05.....	» 132.35
Εἰς τὸ ἀντικῶ ὑπόλοιπον καθαρῶ μερίματος.....	» 3,467.45
α) διὰ νεφῶλ. ἀποθ. τακτ. 5 % κατὰ τὸ ἀρθ. 50 τοῦ Καταστατικῶ.....	» 52,941.15
β) δι. ἀμοιβῆν Α. Συμβουλίου 10 % κατὰ τὸ ἀρθ. 50 τοῦ Κατα- στατικῶ Δρ. 5,294.10 πλὴν φόνον Δημοσίου 5 %.....	» 2,647.05
γ) διὰ φόνον Δημοσίου 5 % κατὰ τὸν τσαθὸν νόμον ἐπὶ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ Α. Συμβουλίου Δρ. 5,294.10.....	» 5,029.40
Μέρισμα ὀριστικῶν, ἔξαμηριαίων καθαρῶν, ἦτοι ἐλεύθερον φόνον και χρεωστῆσαν σφῶς Δρ. 3 εἰς ἐκείτης μετοχῆς.....	» 264.70
	» 7,941.15
	» 45,000.—

Τὸ μέρισμα πληρῶνεται:

Ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Κεντρικῷ Καταστήματι μετὰ τὴν ἐγχείριαν τοῦ παρόντος Ἰσολογισμοῦ ἐπὶ τῆς Γενικῆς τῶν
Μετόχων Συνελεύσεως καθ' ἡμέραν δευτέρα ἐπὶ τοῦ Διοικητικῶ Συμβουλίου.
Ἔσται δὲ ἀπληρωμένον τὸ μέρισμα τοῦ φόνον και τοῦ δικαιώματος χρεωστῆσαν, ὡς προκαταβληθέντος ἐπὶ τῆς
Τραπεζῆς εἰς τὸ Δημόσιον.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 17 Ἰανουαρίου 1911

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΑΙΟΝ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ
Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ